SZÉCHENYI
ÉS AZ ORSZÁGOS MAGYAR GAZDASÁGI EGYESÜLET

IRTA:

DR. VISZOTA GYULA

BUDAPEST
"PÁTRIA" IRODALMI VÁLLALAT ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMÁSA
1910

258948

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

R 1977

M. TUD. AKADEMIA KÖNYVTÁRA.

A Magyar Gazdasági Egyesület czíme szerint 1835-ben alakult meg az 1830-ban keletkezett *Állattenyésztő-társaságból*, a mely viszont a lóversenyekből fejlődött ki nagy előkészítés után egyesületté. Ha tehát meg akarunk ismerkedni az *Országos Magyar Gazdasági Egyesület* keletkezésének történetével, a lóversenyek megalapításának történetét kell megismernünk, mert ez volt a kezdet, ez volt az a „kisded makk", mely, mint Széchenyi mondja, „ha nem romlott, idővel termő tölgyfa lesz, csak senki el ne gázolja".

A lóversenyeket hazánkban a XIX. század második tizedében kezdették angol mintára meghonosítani. Keletkezésére vonatkozólag eddig Széchenyinek *„Néhány szó a lóverseny körül"* (1838) czímű műve nyujtott tájékozást. Újabban több nevezetes kézirat mellett a függelékben közölt három becses irat, még pedig az ügygyel a legszorosabb kapcsolatban levő „Magyar Országon felállítandó Ló-nemesítő Társaságnak (1822-ki) Interimale Protocolluma" és Széchenyinek 1823-iki felségfolyamodásai teljesen megvilágítják a magyarországi lóversenyek meghonosítására irányuló törekvéseket.*)

Széchenyi fentemlített műve szerint már 1815-ben több társával foglalkozni kezdett a magyar lótenyésztés kérdésével, mert látta, hogy mindinkább hanyatlik, egyes ménesek megszűnnek s

*) E tárgyról írtak Viszota Gyula: Széchenyi és a magyarországi lóversenyek megalapítása czímen a Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 1904. évfolyamában s e czikk változatlan adatai itt is megtalálhatók; Galgóczy Károly: Gróf Széchenyi István és az Országos Magyar Gazdasági Egyesület első megalapítója czímen, továbbá Az Országos Magyar Gazdasági Egylet története czímen az egyesület emlékkönyvének II. füzetében.

már-már „egészen gyaloggá válik a Lóra született magyar". Széchenyi ugyanezen év végén volt először Angliában. Idejét teljesen tanulmányokkal töltötte s résztvett gyakran a new-marketi lóversenyeken is. Angliából való hazautazása alkalmával (decz. 13-án) azt jegyzé fel naplójában, hogy véleménye szerint három dolog van Angliában, a melyet meg lehet és kell tanulni: a constitutio, a gépek és a lótenyésztés. Igaz, hogy idejének legnagyobb részét a gépek tanulmányozására fordította, de el nem tagadható tény, hogy a lótenyésztés kérdésével is foglalkozott, mert ugyanekkor több nemesfajú lovat vásárolt itt magának drága pénzen s ezóta czenki birtokán angol ménesmester felügyelete alatt ménest tartott, a mely évenként tetemes pénzáldozatába került.

Maga Széchenyi mondja, hogy gróf Hunyady József volt a kezdeményező e téren s ő is Hunyadynak buzdítására kezdett néhány mágnástársával azon tanácskozni, hogyan lehetne a lótenyésztést az országban ismét fellendíteni. A vélemény kezdetben nem volt egyöntetű. Voltak olyanok közöttük, a kik azt tartották, hogy méneseket kell felállítaniok s evvel az áldozattal majd lendülésnek indul az elhanyagolt ügy; mások a kormánytól várták a segítséget, ismét mások azon a véleményen voltak, hogy nálunk már semmi sem haladhat előre.

Széchenyinek angolországi útja azt bizonyítja, hogy kezdetben ő is azzal akart a lótenyésztés fellendítéséhez hozzájárulni, hogy ménestartásával példát nyujtott másoknak. Kezdetben — mint maga mondja 1823-iki felségfolyamodványában — gr. Hunyady József buzdítására tisztán kedvtelésből foglalkozott a lótenyésztéssel, ép úgy mint más társai, köztük különösen gr. Eszterházy Mihály.

Hunyady József érdeme az is, hogy angol mintára 1816-tól fogva ürményi birtokán lóversenyeket rendezett s erre barátait is meghívta. Ugyanazon időben, nyilván az ő hatása alatt, kezdődtek meg a nyitramegyei holicsi, továbbá az osztrák fővárosban, Bécsben időző magyar mágnások túlnyomó részvételével a simmeringi versenyek is. Az angol hatás még abban is mutatkozott, hogy a főurak magyarországi birtokaikon a bécsi társaság részvételével falkavadászatokat is rendeztek, melyek a lóügyet a főurak szemében még kedvesebbé tették.

Széchenyi, ez időben írt leveleinek tanúsága szerint, mindezen versenyeken, vadászatokon résztvett, fogadott lovaival s nyert is (pl. az 1816 április 17-iki simmeringi versenyen két lovával); s hogy

mily szenvedélylyel tekintett az ügyre, az kitűnik jószágigazgatójához 1816. évi január 14-én kelt leveléből, melyben azt írja, hogy neki mint huszárkapitánynak különösen négy dolog a becsvágya: a simmeringi lóversenyek, a drávai hajózás, a czenki rókavadászat és egy bécsi ház vétele.

De hogy eleinte tisztán a kedvtelés és a szenvedély nála a sarkaló ez ügyben, azt még 1817-iki levelei is bizonyítják. Milánóból szeptember 4-én azt írja jószágigazgatójának, Liebenberg Jánosnak panaszára, hogy ha lovai sokba is kerülnek, két okból sokat tart lovaira, mert 1. szenvedélye és mert 2. szégyelné, hogy abbahagyjon valamit, amibe csak most kezdett s amiért már eddig oly sok pénzt és időt áldozott. Természetes, hogy az angol ménesmesterek nevelése beszéd tárgya lett itthon s nem a legjobb szemmel nézték őket s nem jósoltak ez irányzatnak nagy jövőt. Jószágigazgatója folytonos panaszaira Széchenyi nagyfizetésű (évi 8000 forintos) ménesmesterét el is bocsátja, de lelkére köti Liebenbergnek (1817 szept. 28.), hogy „mivel az egész világ várakozó pillantással csügg rajtuk, vajjon képesek lesznek-e angol nélkül lovat nevelni, tegyen meg mindent, hogy tervüket eredményesen folytathassák".

A mint látható, itt már a szenvedélyen kívül a férfias büszkeség is megnyilatkozik benne. A nagy kiadások azonban mindinkább gyakorlati irányba terelték az ő és Hunyady gondolkozását. Az 1817. év vége felé komolyabban kezdtek gondolkodni a lótenyésztésről. Már nem tekintették becsületbeli dolognak a lótenyésztést, hanem mindinkább meggyőződtek arról, hogy a lótenyésztés a gazdaság egy ága s nálunk is akkor fog fellendülni, ha úgy, mint az angoloknál, a nyereség lesz a főrúgó. Ezért az volt a véleményük, hogy mindenekelőtt ismertté kell tenni az angol eljárást, hogy szélesebb körben nálunk is megkedveljék az ő módszerüket.

Erre Széchenyi vállalkozott. 1815-iki angliai tanulmányait egybefoglalta egy értekezésbe s ezt *„Über die Zucht und Veredlung der Pferde, mit stetem Bezuge auf die Pferdezucht Ungarns, über Gestütte, Wettrennen u. s. w."* czímen *Von dem Husarenrittmeister S.* aláírással közzétette az *Erneuerte vaterländische Blätter für den oesterreichischen Kaiserstaat* czímű bécsi folyóirat 1818. évi 93—96. számaiban (nov. 21-től decz. 2-áig).*)

*) Lásd *Viszota Gyula: Széchenyi első műve* cz. alatt a *Budapesti Szemle* 1907. évi aug. füzetében.

Értekezésében — mely első nyomtatásban megjelent műve — a különféle czélú lovak közül csak a hátaslóval foglalkozik, a mely véleménye szerint akkor jó, ha nagy teherrel lehető rövid idő alatt jelentékeny utat képes megtenni a nélkül, hogy a teher helyzete erejének és más tulajdonságainak kifejtésében akadályozná. Nem bizonyos, hogy a ló jó tulajdonságai a fajban vannak-e, vagy pedig a neveléstől függenek. A tapasztalat arra mutat, hogy két ugyanolyan vérű ló rendesen magához hasonlót nemz, de legalább is fenntartják a fajt, két különböző vérű azonban mindig rosszabbat, sőt ha a vegyülés több nemzedéken át tart, teljes elkorcsosulás állhat be.

A lótenyésztésnek az osztrák monarchiában virágzania kellene, s ha ezt el akarjuk érni, ne kísérletezzünk, hanem tanuljunk mások tapasztalataiból. Anglia lótenyésztésének története megmutatja, mily kísérletek, hibák történtek ott, ezekből okulhatunk. Anglia lótenyésztése (1523-tól) történetének, az ott alkotott törvényeknek, a versenyek kifejlődésének és hatásának ismertetése után, elmondja, hogy miféle kísérletek történtek ott a fajok keverésével, a míg végre az arab lovak származékaiban oly nemesvérű lovakat nyertek, a melyek később az arab lovaknál is jobbaknak bizonyultak s versenyre, vadászatra, katonai és egyéb czélokra is egyaránt alkalmasak voltak. Angliában a kitűzött jutalmak tették azt, hogy a lótenyésztés felvirágzott. Ha az angolok tapasztalatait a mi viszonyainkhoz alkalmazzuk, bizonyos, hogy a lótenyésztés nemcsak élvezettel, hanem a vállalkozóra és az országra is haszonnal fog járni.

Egyesek szenvedélye nem fogja fellendíteni nálunk a lótenyésztést, mert nagy költséggel csak keveset képesek tenyészteni. A legjobb buzdítás a mai kereskedelmi szellemű korban a nyerés biztos reménye, azért a legelső feltétel oly rendszernek kimutatása, hogyan lehet jó lovakat olcsón nevelni. Több magyar gavallér elhatározása, hogy pénzáldozattal és fáradsággal a lótenyésztést emelje, azt a reményt nyujtja, hogy az osztrák államban példájukat mások is követik s így nemsokára sok jó ló lesz. Ha a nyereséget alkalmazzuk sarkalóul, ez a legtöbb embert meg fogja mozgatni, s ha a lótenyésztés tényleg nyereséggel fog járni, a gazdaság hasznos ága lesz.

Nagy ménes csak a természettől bőven megáldott vidéken hajt hasznot, ha nem ilyen a vidék, akkor hasznosabb a föld-

mívelés és a juhtenyésztés. Ilyen helyen a földesúr csak néhány kanczát tartson, mert ezekkel dolgoztathat és csikaik mellettük olcsón nevelhetők fel. Az ország gazdagabbjai tartsanak ménest, mely a hágatással idővel hasznot fog hajtani.

A különféle fajú lovak tenyésztésének tárgyalása után a verseny hatását ismerteti. Ha Anglia példáján okulva, Magyarország gazdagabbjai örökös jutalmakat alapítanának bizonyos időre és helyre s ha sok ily jutalom volna, bizonyosan találkoznának sokan, a kik jó lovak tenyésztésére adnák magukat.

A versenynek három előnyét és ugyanannyi hátrányát ismerteti, a melyekből kitűnik, hasznos-e vagy hátrányos-e a lótenyésztésre. Előnyei, hogy 1. a nemesvérű lovak számára folytonos tenyésziskolát tart fenn; hogy 2. a díjak miatt sok más egyén nyer foglalkozást s hogy a lovakra fejlesztő hatású; hogy 3. a lovakra nézve egyenlően megállapított feltételek és körülmények között a futásban a jó lovak közül a legjobbat meg lehet ismerni. Hátrányos, hogy csak versenylovakat tenyésztenek, hogy az előfordulható csalások miatt a könnyenhívők vagyonukat veszthetik és hogy a katonai lovaglás elhanyagoltatnék, a mi pedig baj, mert ez a háborúban hasznosabb, mint az angol jockeyk művészete. A hátrányokon azonban segíthetni, még pedig az elsőn olyképen, ha a jutalomadók a díjakat nagyobb súlyra és távolságra tűznék ki, hogy a gyengébb ló ne nyerhessen. A második hátrány voltaképen nem baj, mert a gyenge emberért nem kár, az államnak úgy sincs hasznára. A harmadik hátrány a legveszedelmesebb, de ezen úgy lehetne segíteni, ha az ifjúságot buzdítanák a katonaságra. A rendszeren alapuló versenyben nem igen van visszaélés s az eredmény mindig a távolság és a súly egybevetésétől függ.

Kiegészítésül kiemeli még, hogy csak az arab lovat és származékát, az angol telivér lovat kellene apamén gyanánt használni a hátasló nevelésénél és hogy tenyészlóiskola fenntartására egyfajú kanczákat kell alkalmazni. Sok függ az apaméntől, azért vételnél különösen négy tulajdonságra ügyeljünk, mert ezektől függ értéke. Ismerni kell származását, hogy a faj kiválóságáról biztosítva legyünk, azután ügyelni kell külső alakjára, mert hasonló általában hasonlót nemz; de tudni kell tapasztalatból azt is, jó-e a ló, nehogy a külső forma esetleg félrevezessen, s ennek kipuhatolására a legjobb próba a verseny; végül lényeges tulajdonság a tenyészképessége, mert ha a 2., 3. vagy 4. nemzedéke jó is, lehet, hogy az első nem

kiváló. Ez alábbi körülmény az oka annak, hogy az angolok a csikókat már kétéves korukban futtatják s hogy a ménnek, bármily kiváló legyen is egyébként, igazi értékét csikai adják meg.

Mindezekért nálunk sok apaménre van első sorban szükség, hogy válogatni lehessen, azért az, a ki hazájának használni akar, szerezzen arab vagy angol telivér méneket.

Látjuk, hogy Széchenyi ez értekezésében angliai tanulmányait rendszeresítette első sorban. Nagyot haladt felfogása a lóról. Már nem a szenvedély a sarkaló nála, hanem valami magasabb és általánosabb: a lótenyésztés, a melyből a köznek is van haszna. Igaz, hogy észrevehető az értekezésen a katonaíró. Látszik, hogy a kérdés a huszártisztek között megbeszélés tárgya lehetett s az értekezés czélja épen az volt, hogy a megkezdett versenyeket állandósítsa.

Egyelőre azonban a régiben maradt az ügy, mert a midőn Széchenyinek ez az értekezése megjelent, ő úton volt keleten, Törökországban s ott szintén tanulmányozta a lótenyésztést, a mint ezt maga is megemlíti a gr. Dessewffy József ellen intézett *Világ* című művében (1831). „Keleti utazásaimban, írja a 149. lapon, fogadni merek veled, több, úgynevezett arab-lovon ültem, mint a mennyit Te, drága Barátom, egész most élő nemzetségeddel együtt életedben csak láttál. Hanem e tárgyról mindaddig hallgaték, míg annyira elkészültem, hogy felőle nemcsak mint újoncz s theoreticus okoskodhatom, hanem kész vagyok bármilly rigorosumot is kiállani."

Keleti útjából visszatérve, gazdag tapasztalatok birtokában tovább folytatta a lótenyésztésre vonatkozó törekvéseit. 1820-ban naplója szerint Diószegen volt huszárezredénél, s a többek között a lótenyésztésről egy értekezés írását tűzte ki czélul. Egyik naplókönyvében, a II. 4. jelzésűben reánk maradtak ez időből jegyzetei. E naplójában a lóversenyről, Snap lováról és az angol lóról jegyzi fel észrevételeit. Itt is kimondja határozottan, hogy a gazdaságban az egyedüli sarkaló mindig a nyereség volt s ha a kormány a gazdaság valamely ágát emelni akarja, a nyereséget kell kimutatnia; ha ezt nem tudja, akkor oly nagy pénzjutalmat kell kitűznie, hogy a vállalkozó biztosan nyerjen.

Eddig a vállalkozók időt, pénzt vesztettek a lótenyésztésnél, azért hanyatlott; ha majd nyerni lehet, biztosan fel fog lendülni. Népes és művelt országokban az angol módszert, ellenkező feltételek között

az oroszt kell követni. Majd megszakítva tárgyát, czenki ménesének költségeit taglalja. 23 lova évenként 6165 frtba került, egy csikaja 50 hónapos korában 919 frtba, a mi azt bizonyítja, hogy ily költség mellett nem nemes lovakkal nyerni lehetetlen; s ebből azt a következtetést vonja le, hogy oly módot kellene keresni, mely szerint a csikót 4 éves koráig minél olcsóbban lehessen nevelni s hogy a míg nem lesznek pénzjutalmak, a birtokosok nem is fognak kiváló lovakat tenyészteni.

Majd ismét más fonalat vesz fel. A lótenyésztés czélja az is, hogy az országban olcsóbb lovakat lehessen tenyészteni, mint a külföldön. Ez fontos dolog, mert a katonaságnál és a belső kereskedelemnél sok ló kell. Az osztrák államnak csak a katonaságnál évenként 20.000 szolgálati lóra van szüksége, s míg ezeket olcsóbban nem lehet itthon nevelni, addig a lótenyésztés kérdése nincs megoldva és az ország függ a külföldtől. A czélt csak úgy lehet elérni, ha a tenyésztő nyer. A császár ne tartson ménest, csak tenyésziskolát, a mely ingyen álljon az ország rendelkezésére, azonkívül adjon minden megyének egy-egy mént s 100 aranyat versenyjutalmul; 50 magyar mágnás pedig alapítson örökre 100—100 aranyas versenydíjat. Igy azután lesz ingyenhágatás és nyerhető lesz évenként több ezer arany s akkor biztosan fel fog lendülni a lótenyésztés.

E jegyzetek mutatják, hogy Széchenyi a versenyek rendszeresítésére törekedett. 1820-ban és 1821-ben nagyban folytak is a versenyek Simmeringben, Holitson és Ürményen. Másokban is megvolt a törekvés, hogy a versenyek állandósíttassanak, annál inkább, mivel már 1816 végén is hajlandók voltak erre többen, mint gr. Batthyány János, Eszterházy József, hg. Lichnyovszky Ede, hg. Liechtenstein Venczel, gr. Pálffy Ferencz, gr. Steward, gr. Széchenyi Pál és István, 10—100 arany jutalmat ajánlva fel a legjobb futólovak számára. Igen jellemző Széchenyinek 1821. évi márczius 22-iki naplófeljegyzése e munkálkodásáról. „Ha a lóversenyek megindulnak — írja — s ezzel a lóügy gyarapszik, Hunyady fogja a dicséretet aratni; ha nem megy, minden szégyen, nevetségesség reám fog szállni. Genius: törődöl evvel István? István: nem uram!“

Annyira előrehaladt már ekkor a mozgalom, hogy Széchenyi 1821-ben magára vállalta a versenyszabályok elkészítését. Már május 20-iki levelében megemlíti jószágigazgatójának, hogy Hunyady e

törvényeket be fogja mutatni a császárnak, mert ekkorra — márczius 18—20-iki naplófeljegyzése szerint — Hunyadyval, Festetits Lászlóval, Brudernnal és Károlyi Lajossal együtt elhatározták, hogy évenként 100—100 arany jutalmat tűznek ki a legjobban futó lovak számára, mivel meggyőződtek, hogy ez az egyedüli eszköz a lótenyésztés fellendítésére.

Széchenyi maga megmondja naplójában (1821 június 28-iki feljegyzésében), hogy a szabályzatot ő készítette. E szabályokat — akkor Diószegen, Debreczen táján lévén ezredénél — Debreczenben ki is nyomatta német és magyar nyelven. Az eredeti a német nyelvű, a magyar eddig ismeretlennek fordítása, de a fordításban Széchenyi is résztvett. A kétlevelű 4° nyomtatványt Náray Dávid czenzor imprimálta Debreczenben, 1821 július 29-én. A német nyelvűnek czíme: *Einstweiliger Vorschlag der Gesetze und Regeln des in Ungarn einzuführenden Wettrennens*, a magyaré pedig: *Projektuma A Magyar Országonn felállítandó Lovas-pályázás Törvénnyeinek.*

E becses nyomtatvány Széchenyinek első önállóan nyomtatásban megjelent műve. A törvények 30 szakaszra terjednek és a lóról, a tulajdonosáról, a lófuttatás törvényeinek végrehajtóiról, a versenyre való jelentkezésről, a verseny lefolyásáról, idejéről és helyéről, a jutalomadók jogairól, a lótenyésztő egyesületről, a verseny rendjéről a visszaélések elhárításáról és a versenyló életkoráról szóló rendelkezéseket tartalmaznak.

E törvényekből látható, hogy a lóügy Széchenyi fentismertetett értekezéséhez képest nagyot haladt. Most már annyira előrehaladt a mozgalom, hogy egyesület alakítását tartják kívánatosnak, a melynek czélja, hogy jutalomadó tagjai által a versenyeket állandósítsa s így a díjakkal és versenyekkel a jó hátaslovak tenyésztését előmozdítsa.

Széchenyi nemcsak írásban igyekezett az ügyet előbbre vinni, hanem megmozgatott mindent, a mit csak lehetett. 1821 júliusi erdélyi útjában megtekinti (gr. Bánffy Farkas előzetes útbaigazítására) az összes erdélyi méneseket, miután előbb végigjárta a magyarországiakat. 1821 áprilisában Pestre hozatta két híres lovát, hogy a lókedvelőknek bemutassa. Általában minden alkalmat megragadott, hogy összeköttetésbe lépjen azokkal, a kik lóismerő vagy kedvelő hírében állottak. A kit csak lehetett, rábeszélt arra, hogy alapítson versenyekre jutalmat. Már említett II. 4. jelzésű naplójába

augusztus 21-én feljegyzi „azon honfitársainak jegyzékét, a kik mindegyikének sok rábeszélés és jajgatás után 100 aranyat kell fizetniök". Feljegyzései szerint 69-et, köztük 50-et biztosnak jelezve, sikerült ekkor megnyernie.

Ezen szorgos szervezkedés közben 1821 november 30-iki feljegyzése szerint gr. Hunyady József dűlőre akarta vinni a mozgalmat, azért kérette, jöjjön fel Bécsbe a Magyarországon bevezetendő verseny ügyében. Hunyadynak csak nemrég halt volt meg felesége, azért csodálkozott is Széchenyi, hogy Hunyady oly szomorú helyzetben képes volt magát e lépésre elhatározni. A sors úgy akarta, hogy minden munka Széchenyire háruljon. Hunyadyt szélütés érte s csakhamar meg is halt, úgy hogy részt sem vehetett a tanácskozásban. Ekkor teljesen Széchenyi állott a mozgalom élére, ő hítta egybe 1822 január elsejére honfitársait Bécsbe a lótenyésztő társaság és verseny ügyében tartandó tanácskozásra, az ügyben való végleges határozatra.

Eddig csak Széchenyi naplófeljegyzéseiből tudtunk annyit-amennyit e nevezetes tanácskozásról. Most, hogy sikerült ezen tanácskozásnak a függelékben bemutatott és Széchenyi jószágigazgatója által írt jegyzőkönyvét megtalálnunk, a maga valóságában látjuk az ügyet.

A tanácskozás négy ülésen át tartott. Az első gyűlés 1822 január 11-én folyt le s ezen Hunyady kezdeményezését kiemelve Széchenyi először is előadta a felállítandó lónemesítő társaságnak előzményeit s részletesen ismertette a lóversenytörvényeket. Hogy mily szorgosan készült e gyűlésre, azt már többször említett II. 4. jelzésű naplója bizonyítja. Ide feljegyezte azon „pontokat, melyeket a lónemesítő társaság ülésén elő kell adnia". E szerint 1. a titkárról, 2. a jutalomadók feltételeinek meghatározásáról, 3. örök jutalmakat alapítókról, ennek közhírré tételéről, 4. a versenypálya biztosításáról, 5. az előkészítő helyről, 6. a tagokról, 7. arról, hogy csak Pesten tartassanak versenyek s miért, 8. a lófajok meghatározásáról, 9. a meghatalmazásokról is tett előterjesztést a gyűlés folyamán.

A jegyzőkönyv szerint az első gyűlésen kívüle báró Brudern József, ifj. gróf Eszterházy Károly, gróf Károlyi Lajos, gróf Széchenyi Pál volt jelen s meghatalmazással közvetve id. gróf Viczay Mihály, gróf Károlyi István, gróf Pálffy Ferencz és György. Összesen

négyen*) voltak tehát kívüle jelen s ez a szám nem elégítette ki Széchenyit, ezért írta naplójába január 14-én a következő lehangoló feljegyzést: „A legtöbb honfitársam, a kik a magyarországi lóversenyek megalapításában részt akarnak venni, itt van Bécsben. Összehívtam őket és véglegesen határozni akartam velök ez ügyben. Ezen ülés után lakoma volt. A befolyásosabbak nem jöttek el s nem is mentették ki magukat. Mások csak a lakomához jöttek — és én egyedül maradtam a kiskorúakkal, úgy hogy semmit sem végezhettem." Nagyon bántotta Széchenyit, hogy a hatalmasabbak nem jöttek el s elkeseredésében így ír naplójában: „Szerencsétlen ország, gondolám magamban, a melyben a legjobbak s legfelvilágosultabbak elszalasztják a ritkán kínálkozó alkalmakat, melyben hazájuknak hasznos szolgálatot tehetnének. Ily ország fog-e valaha szabadságáért sokat áldozhatni, sok vért is onthatni? A ki kicsiben, mikor a dicséret és a jutalom csak az önérzetben és a szívben van, nem akar anyaföldjének használni, azt sohasem fogja átmelegíteni a népe iránti hő szeretet!" Ezért írta e keserű és szemrehányó sorokat gróf Eszterházy Károlynak is: „Te sem tudtál egy napot áldozni, hogy végre egy hasznos intézmény alapíttassék meg hazánkban, az fáj nekem és bizonyára jobban, mint hiszed. De ha oly emberek, mint te, nem ragadnak meg minden alkalmat, hogy országuknak bizonyos dolgokban használjanak, akkor istenemre sírnia kell az embernek, hogy magyar lett."

A második gyűlésen, január 18-án, már többen vettek részt. A fentieken kívül ott volt gróf Eszterházy Károly, Hengelmüller, gróf Károlyi István, herczeg Lichnowszky, gróf Pálffy Nándor, meghatalmazással képviseltették magukat herczeg Eszterházy Miklós, gróf Károlyi György. E gyűlés először is a jutalomalapítással foglalkozott. A jelenlevők közül személyesen, a távollevők közül meghatalmazottjaik útján örökös 100 arany díjat ajánlottak gróf Batthyány János, gróf Eszterházy Károly, gróf Károlyi István, Lajos, György, herczeg Lichnowszky Ede, gróf Széchenyi Pál, István, ugyanannyit meg nem határozott időre ajánlottak báró Brudern József, herczeg Eszterházy Miklós, gróf Festetits László, herczeg Grassalkovits Antal, Hengelmüller Mihály, gróf Pálffy Ferdinánd

*) Wesselényinek anyjához írt (1822 jan. 11.) levele szerint többen lehettek jelen. Úgy látszik, Liebenberg csak a jutalomadó tagokat jegyezte fel s azok, a kik nem voltak tagok s mégis jelen voltak, a negyedik gyűlés jegyzőkönyvénél vannak felsorolva.

és gróf Viczay Mihály. Elhatározták, hogy báró Wenckheim Józsefet, a ki *A lótenyésztés helyreállításáról* (1815) című művével a lótenyésztést előmozdította, felkérik, legyen az egyesület tagjává. A szervezendő egyesület elöljáróivá megválasztották gróf Széchenyi Istvánt, báró Wenckheim Józsefet és őr. gróf Viczay Mihályt; gróf Pálffy Ferdinándot és gróf Széchenyi Istvánt pedig felkérték, mutassák be az összes iratokat a felségnél és kérelmezzék tőle az egyesület felállítására az engedélyt. Ezenfelül az egyesület alapszabályainak, a lófuttatás rendszabásainak és a többi szükséges irományoknak rendbeszedésére és kidolgozására egy bizottságot küldöttek ki, névszerint báró Brudern Józsefet, gróf Károlyi Lajost, gróf Pálffy Ferdinándot és gróf Széchenyi Istvánt, egyéb előforduló munkára pedig megkérték báró Wesselényi Miklóst, Felsőbüki Nagy Pált, Appel Károlyt és Liebenberg Jánost. Megállapodtak abban, mely ló nevezhető tisztavérű vagy nemesnek, melyik félvérű vagy nemesítettnek, melyik közönséges honi lónak. Meghatározták, hogy az egyesület közelebbi czélja az egész ausztriai monarchiában a lovak javítását előmozdítani s különösen azon iparkodni, „hogy kedves Magyar Hazánknak lótenyésztése jeles előmeneteleket tegyen", azért a jutalmakat úgy kell alkalmazni, hogy a legtöbb Magyarországban nevelt lovakra szóljon, egynéhány egész monarchiabeliekre, sőt európai szárazföldi lovakra az angolok kivételével.

Báró Brudern József indítványára elhatározták azt is, hogy az alakítandó egyesületbe a jutalomadókon kívül az előforduló költségekre (mint a futtató pálya elkészítésére, rendbentartására, nyomtatványokra, hirdetésekre) 20 forintos díjjal más érdemes hazafiak vagy ausztriai lakosok is felvehetők legyenek tagokul. E végzésnek előmozdítására báró Brudern József és gróf Széchenyi István Pestre küldettek, hogy báró Wenckheim Józseffel szövetkezve tényleg megalakítsák a czélba vett társaságot, a melynek központja azontúl Pest városa legyen.

Meghagyta a gyűlés a bizottságnak, hogy a lófuttatás törvényeinél a munka könnyítésére alkalmazzák a mi viszonyainkra az angolok évszázados tapasztalatait, azonkívül keressenek ugyanez alapon az angol lóversenykalendáriumokból egy kulcsot különböző korú lovak számára s állapítsák meg a visszaélések kikerülésére a többszöri futásoknál az úgynevezett utolsó távolságot. Ajánlotta a gyűlés a társaságból való kilépés megnehezítését s megállapodott abban,

hogy az 1824-től fogva született lovaknál a születést bizonyítványnyal kelljen igazolni. Igéretet tett mindenki, hogy az egyesület ügyeit egész tehetsége szerint elő fogja mozdítani s hogy még az 1822. évben Pesten megtartják az első futtatást, a mi szintén Széchenyi terve volt, mint naplójegyzetei bizonyítják.

A harmadik gyűlésen, január 25-én, még nagyobb volt az érdeklődés, mert a fentebb említetteken kívül megjelent még gróf Alberti Bartolomeus, Appel Károly, gróf Eszterházy Vincze és Mihály, Fehérváry Gábor, ifj. gróf Hunyady József, Justinus János, Felsőbüki Nagy Pál és báró Wesselényi Miklós.

Ezen a gyűlésen tárgyalták azokat az irományokat, vagyis inkább az uralkodóhoz benyujtandó folyamodványt és mellékleteit,*) a melyeket a kiküldött bizottság helyett maga Széchenyi készített. Az ülés az iratok felolvasása után némi javítással elfogadta Széchenyi előterjesztését.

Széchenyi ebben a kérvényben az addigi érveket röviden összegezi. Megemlékszik először is a többszöri tanácskozásokról, a melyeknek az volt a czéljuk, hogyan lehetne a lótenyésztést általánossá tenni, hogy a kisebb birtokosok is neveljenek lovat, mert a ménesek mindig kevesbednek.

Gondolkozott társaival azon, hogyan lehetne azt elérni, hogy a gazdasággal foglalkozók előtt a lótenyésztés *ne kedvtelésnek a tárgya, hanem a gazdaság egy ága* legyen. Ezt csak úgy lehet elérni, ha a lótenyésztésnél lehetővé teszik a nyereséget. Magyarországon és Erdélyben jelenleg lóhiány van, mert a külföldön vesznek lovakat, ezen pedig nehezebb segíteni, mint más gazdasági ágban felmerülő hiányon. A nehézség abban van, hogy a lótenyésztés nem nyujt a nyereségre kilátást, inkább kárral jár, azért szűnnek meg a ménesek. A lótenyésztést úgy lehet a legjobban fellendíteni, ha lehetővé teszszük a nyereséget. Angliában is azóta virágzik a lótenyésztés, a mióta nyereséggel jár, pedig ott a tenyésztés aránytalanul drágább, mint az európai más államokban.

Megegyezett társaival, hogy a nyereség lehetővé tételére a legjobb lovak számára díjat tűznek ki, mert csak így érhető az el, hogy magánemberek is foglalkozzanak a lótenyésztéssel. 1600 arany díj

*) A kérvény 7 melléklete: 1. a futtatás szabályait, 2. a jutalomalapítók neveit, 3. az alapítólevél szövegét, 4. a hirdetéseket, 5. az egyesület alapszabályait, 6. a versenyek feltételeit és 7. az egyesület tagjainak névsorát tartalmazza.

van az 1822. évre, örök díjak is vannak már s e díjak fognak az emberekre a legjobban hatni.

Megegyeztek abban is, hogy a jó ló felismerésének a legjobb módja a lóverseny, a melyben a ló gyorsasága, ereje és kitartása a leginkább kitűnik; de hogy a lóversenynél visszaélések ne forduljanak elő, mellékli a versenyfutás szabályait, nehogy a verseny nyereséghajhászattá fajuljon. A közönség megnyugtatására mellékli az örökdíjalapítók névsorát, oklevelüket és kéri a közzétételre az engedélyt. Mellékli a közönség figyelmének felkeltésére szolgáló hírlaphirdetményeket. Indokolja, hogy miért alapítanak három díjat az európai szárazföldön tenyésztett lovak számára, mert így más lovak is részt fognak venni a versenyben s a mieink jósága ismertebbé válik.

Kiemeli azonban, hogy a lótenyésztés biztosságának és alapjának megvetésére szükség van egy lótenyésztő egyesületre, s ennek tervezett alapszabályait is mellékelve arra kéri az uralkodót, engedje meg a nádor pártfogása és elnöklete alatt az egyesület megalapítását. Végül mellékli még az alapítók versenyfeltételeit és a lótenyésztő egyesület tagjainak névsorát.

A folyamodvány mellékletei először is azt mutatják, hogy az 1821-iki versenytörvényekből két külön melléklet készült: a „Lóversenyfuttatásnak rendszabásai“ és a „Magyar-Országi Lótenyésztő Egyesületnek Statutuma“.

A versenyfuttatás rendszabásai, némi csekély változtatás leszámításával, teljesen egyezők az 1821-iki szabályokkal. Az egyesület szabályai azonban az előzményekhez fejlődést mutatnak. Meghatározzák az egyesület tagjait, jogaikat, tisztviselőit (elnök, alelnök, pénzutalványozó, 6 pályabíró, 9 választmányi tag, titkár, pénztárnok) a közgyűlés és a választmány teendőit. A többi mellékletekből kitűnik, hogy kik alapítottak díjat. Örökös díjat 9-en, a fentemlítetteken kívül még gróf Pálffy Ferencz, ideiglenesen az 1822. évre 7-en, összesen 16-an. A lótenyésztő egyesület felállítását óhajtották 34-en, az említett alapítókon kívül még gróf Trautmannsdorf János főlovászmester, gróf Hardegg Henrik, báró Tettenborn Károly generálisok, báró Wesselényi Miklós, Fechtig Ferencz, Nagy Pál, Fejérváry Gábor, gróf Eszterházy Vincze és Mihály, gróf Batthyány Vincze, gróf Alberti és Simonyi ezredesek, gróf Bolza József, báró Parisch-Senftenberg, gróf Andrássy György, gróf Szirmay István, gróf Hunyady József, Szász-Coburg Ferdinánd

fejedelem, lovag Liedemann Samu, gróf Zichy László, Appel Károly, Aczél József és Liebenberg János.

A harmadik gyűlés utasításához képest Széchenyi és gróf Pálffy Ferdinánd január végén kihallgatáson voltak a felségnél ez ügyben. Széchenyi így nyilatkozik a kihallgatásról: „Viszonyaink és országunk érverése miatt mély fájdalmat éreztem. Én a császárhoz: ‚Gróf Hunyady halála után élére állottam annak az egyletnek, mely a versenyeknek Magyarországon való meghonosítására keletkezett. Ez az egylet úgy létesült, hogy én, néhány kevés kivétellel, majdnem mindegyikét a maga módja szerint ahhoz hozzáfűztem. Most jóváhagyásáért esedezem s előre jelentem, hogy egy lótenyésztő társaságnak kell keletkeznie stb.' Mindenbe beleegyezett és most a magyar udvari kanczellárián kell átmennie, a hol valószínüleg meg fog akadni. Csak egy dolog van szemem előtt: vagy tervemnek helybenhagyását elnyerni, vagy ecclatans megtagadást."

Január 31-én nyujtotta át írásban folyamodását az uralkodónak. Ekkor megjegyzi, hogy végre megtörtént; valószínű, hogy oly korlátozással engedélyezik, hogy abbamarad, de neki mint tisztnek és földbirtokosnak úgy kellett cselekednie. Tegyen mindenki annyit a saját szakjában, akkor az ország dolgai jól fognak állani.

Erre a február 1-én tartott negyedik és utolsó gyűlésen már jelenthette Pálffy és Széchenyi a kihallgatás eredményét. Azután arról tanácskoztak és meg is állapodtak egyelőre próbaképpen abban, hogy mily terhet vigyenek a lovak különböző idős korukban. Itt ismét az angol tapasztalatokat kellett figyelembe venni s a táblázat egybeállításánál Liebenberg nagy segítségére volt Széchenyinek. Miután még az örökös jutalmakról kiállítandó alapítólevél szövegét is megállapították (némileg eltérően, mint a hogy a felséghez bemutatták), a gyűlés megújította azt a végzését, hogy Brudern és Széchenyi utazzanak Pestre és lépjenek érintkezésbe Wenckheimmel az egyesület megalapítása tárgyában. Nyomatékosan kijelentették még egyszer azt is, hogy ha az egyesületnek már elegendő tagja lesz, Pest legyen azontúl a lónemesítő egyesület központja.

Széchenyi és Brudern e határozatnak azonnal eleget tettek. Már februárban Pesten voltak. Itt Wenckheimmel való megbeszélés után Széchenyi február 9-ére több hazafit tanácskozásra hívott meg, hogy a míg a felsőbb jóváhagyás megérkezik, az előmunkálatokkal végezzenek. Az első napon 30-an gyűltek egybe és 50-en

iratkoztak fel tagoknak. Oly nyilvánossággal tárgyaltak, hogy Széchenyi, mint feljegyzi, jobban meg volt elégedve az ügyek menetelével, mint Bécsben s ezt annak tulajdonította, hogy itthon hazafiasabbak és romlatlanabbak az emberek. A gyűlésen jelenvoltak elfogadták Széchenyi indítványait és elhatározták, hogy legelőbb is felkérik a nádort pártfogónak. E határozat végrehajtására kiküldötték br. Amade Antal vezetése alatt br. Wenckheim Józsefet, gr. Barkóczy Jánost, gr. Széchenyi Istvánt, br. Orczy Lőrinczet, br. Podmaniczky Sándort és br. Brudern Józsefet. Ez a küldöttség február 12-én terjeszté a nádor elé kérését és Széchenyi még ezenfelül egy külön kérvényben átadta a felséghez benyujtott irományokat is. A nádor elfogadta a felség engedélyezése esetében a pártfogást és azt ajánlotta a küldöttségnek, hogy addig is, míg a jóváhagyás leérkezik, a felsőbb jóváhagyás reményében dolgozzák ki előre az egyesület szabályait (és tegyenek egyéb szükséges intézkedéseket) és mutassák be neki.

Ez mindenesetre igen kedvező és biztató fordulat volt. Széchenyi nagyon örült e haladásnak, mert szavai szerint, mint lovastiszt kötelességét vélte teljesíteni; más nem tehette volna és így a dolgot elfelejtve, az idegenek bámultak volna, hogy a magyaroknál, a lovas nemzetnél, a ló ily elhanyagolt állapotban van. Igaz, hogy a kétely is megszállja, hátha nem engedélyezik a kérést, mert az ügy jó, de végül még ebbe is beletörődik azzal, hogy szemében a ló luxus, ha nincs, gyalog is járhat.

E közben a felség megbízásából Lajos főherczeg február 17-én leküldötte Széchenyi folyamodványát Koháry Ferencz magyar kanczellárhoz tárgyalás és véleményezés végett, a kanczellár pedig érdemleges tárgyalás előtt február 22-én kikérte a nádor véleményét. Igy tehát egy időre a kérés a nádor kezébe volt letéve, a ki már előzetesen kimutatta jóakaratát, engedélyt adván egy előzetes gyűlésre az alapszabályok kidolgozása végett.

A pesti előzetes ülésen br. Wenckheim József vállalta magára az ügyeknek a nádor engedélye szerinti továbbirányítását.

Wenckheim február 23-ára a pesti városháza termébe hítta egybe az érdeklődőket s erről az ülésről is maradt reánk hiteles jegyzőkönyv *„A Magyar-Országi Lovak Nemesítését Tárgyalló Társaság első Ülése“* czímen Steinbach Ferencz Pest város főbírája tollából. E jegyzőkönyv szerint az ülésen 75-en vettek részt,

többek között a már említett küldöttségen kívül br. Vécsey Miklós főispán, gr. Cziráky Antal kamarai másodelnök, gr. Keglevich Gábor helytartósági tanácsos, Szögyény Zsigmond, gr. Gyulay Albert és br. Splényi Ignácz altábornagyok, gr. Kinszky Keresztély tábornok, Lónyai Gábor és br. Malonyai János főispánok, hg. Bretzenheim Nándor, hg. Schwarzenberg Frigyes, gr. Teleky József, Sándor és Ádám, gr. Károlyi György, gr. Festetits József és János, gr. Barkóczy János, gr. Ráday Pál, gr. Almásy Alajos, gr. Széchenyi Károly, gr. Vartensleben Károly és azonkívül több táblabíró, vármegyei tisztviselő, katonatiszt és orvos.

Ezen a gyűlésen Wenckheim először is ismertette az ügy előzményeit, ezekben Széchenyi Istvánnak nagy szerepét és kifejtette a felállítandó egyesület nagy hasznát. Rámutatott, hogy mily jóakarattal törekedtek az egyes uralkodók, különösen Mária Terézia, a lótenyésztés emelésére, s hogy mit tettek erre az egyes vármegyék, különösen Pest és Bihar. Majd rátért arra, mit javasolt az akkori uralkodó (Ferencz) intézkedésére létesült bizottság 1802—3-ban a nádor elnöklete alatt és mit valósított meg erre a kormány. A háborús idők miatt egyelőre nem történhetett semmi, de 1817-ben új bizottságot küldött ki a kormány, hogy a lótenyésztésre vonatkozó tapasztalatait előadja s ez a bizottság a lovak szabad eladása, a barom-orvoslás, az állatorvosi intézmény kibővítése és a lóiskola felállítása mellett magyar lovak számára versenydíjak kitűzését javasolta. Ennek a bizottságnak volt tagja gr. Hunyady József, a ki a versenyt jószágain meg is valósította. Korai halála után gr. Széchenyi István törekedett a versenyek meghonosítására s több társával e czélra nagyobb összeget gyüjtött is. Sokan osztják Széchenyinek azt a nézetét, hogy a verseny útján való jutalmazás a lónemesítés legsikeresebb eszköze, de mivel eszköz, kell valami alapjának lenni s alapul legjobb a társaság.

Erre Széchenyi felségfolyamodványának és mellékleteinek felolvasása után Wenckheim jelentette, hogy az ügyek előkészítésére és rendbehozására ideiglenesen kívüle Viczay és Széchenyi előljáróknak, Orczy Lőrincz assignánsnak választatott meg a bécsi alakuláskor, jegyzőnek Steinbach Ferencz ajánlkozott, titkárnak Heinrich János, helyettes jegyzőnek pedig Tóth Mihály neveztetett ki. Mindezt a gyűlés helybenhagyta. Ezután Amade Antal lovaglóiskola felállítását, Waldstein Emanuel a legszebb lovat nevelő megjutalmazását, Vécsey ellenben czélul a lovaglással szemben a lovak

tenyésztését és nemesítését kívánta kitűzni. Ez indítványok figyelembevételét az egyesület engedélyezése idejére hagyva, a gyűlés áttért a szervezés munkájára. Wenckheim mindenekelőtt az első eszköznek, a lófuttatás szabályainak elvére nézve kifejtette, hogy a szép termet nem bizonyít még a ló jósága mellett, a futtatás ellenben meg fogja mutatni, jó-e a ló; s ha jól tenyésztik a lovat, jól is fog futni. Ezután ajánlatára a gyűlés kimondotta, hogy 1. az egyesület alapszabályait, 2. a munkarendet, 3. a futtatás törvényeit kell kidolgozni, azután 4. keresni kell alkalmas futtatóhelyet és végül 5. meg kell állapítani a költségeket. Ezen munkák előzetes kidolgozásával albizottságok bízattak meg, a melyeknek munkáját viszont egy nagyobb bizottság ellenőrizte. A futattóhely ügyében elhatározták, hogy felkérik Pest városát, jelöljön ki határában alkalmas helyet.

A kiküldött bizottságok teljesítették kötelességüket, az alapszabályokat és a futtatás törvényeit természetesen írásban is beterjesztették. Az elsőnek címe: „*A Lovak nemesítését, különösen Vers-futás által előmozdító Egyesületnek Statumai*“, a másodiké: „*A Vers-futásnak Regulái és a Lovak erejének kifejtődése*“. E szabályzatok Széchenyi tervezete alapján készültek, ettől alig különböznek, csak kissé bővebbek. Az egyesületi alapszabályok pl. Széchenyi tervezetével szemben bővebben kifejtik az egylet czélját, segédeszközeit, a tagok be- és kilépésének s a választásoknak módját; a választmány tagjainak száma itt 50-ben állapíttatott meg, míg Széchenyinél csak 9 volt, azonkívül betoldás a szabályzat esetleges változtatásának módozata. A verseny törvényei meg abban különböznek Széchenyiéitől, hogy minden ló futhatott (1. és 2. p.), a lovak származásának kimutatását nem kívánta oly szigorúan (21. p.), megengedte, hogy a lovakat a versenyre a tulajdonos helyettese is hozhatja (18. p.), intézkedett, hogy a pályabíróság elleni esetleges panaszokat egy 7 tagú bizottság intézze el.

Mind e szabályok elkészülésük után felterjesztettek a nádorhoz, a ki az iratokat véleményével együtt 1822 november 12-én áttette a magyar udvari kanczelláriához.

A nádor véleménye kedvező volt a felállítandó egyesületre. Két kifogása volt, az egyik a választmány tagjainak száma ellen szólt s ő 50 helyett csak 30-at ajánlott az engedélyezésre, a másik a számadások vizsgálatára vonatkozott, mert ő a felülvizsgálást nem a választmány, hanem a közgyűlés jogkörébe akarta utalni. Egyéb

kifogása nem volt, az egyesületet ajánlotta és kijelentette, hogy ha a felség megengedi, az egyesület feletti pártfogást elvállalja.

Az udvari kanczellárián a kérés az 1822 november 22-iki ülésben került tárgyalásra. Az ülés elnöke hg. Koháry Ferencz kanczellár volt, jelen voltak gr. Almássy Ignácz alkanczellár, gr. Esterházy, Névery, Barthodeiszky, Márkus, gr. Batthyány Vincze, Kelcz és Kussenits udvari tanácsosok. Az ügy előadója gr. Batthyány Vincze volt, a ki maga is a kérvényezett lótenyésztő egyesület alapítói között szerepelt.

Jelentésében az előadó az egyesület felállítására vonatkozó adatok előrebocsátása után először is a történeti szempontot vette figyelembe. Kiemeli, hogy a lótenyésztés ügyében (1817-ben) kiküldött bizottságnak 1819-ben benyujtott jegyzőkönyvében azon alapelv nyilvánul, hogy a lótenyésztés az ipar más ágaihoz mérten nyereséget, biztosságot követel. Az ügy megérdemli az állam pártfogását hadászati és kereskedelmi fontossága miatt. Magánintézettől nem lehet a legnagyobb tökéletességet elvárni, csak annyit, hogy a fennálló szabályok ellen ne vétsen és senkinek jogát ne sértse.

Az említett jegyzőkönyv szerint az állam a lótenyésztést serkentéssel, tanítással és pártolással mozdíthatja elő. Az állam pártolása eddig csak mének beszerzésére és felügyelők ajánlására szorítkozott. Tanító intézkedés az állam részéről akkor történt, a midőn Vollsteinnak a lótenyésztésről írt műve ajánlatára Mezőhegyesen állatorvosi iskolát állított, a mivel megtakarította a pesti lovaglóiskolát. Ezt a felállítandó egyesület nem veszélyezteti. Az állam serkentése abban nyilvánult, hogy megengedték a lóvásárt a külfölddel és a rémontozást.

Ez az 1819-iki jegyzőkönyv azt is bizonyítja, hogy az 1803. évi ugyancsak ily ügyben tartott tanácskozmány végzését a Pesten tartandó lóverseny ügyében megújították. Hunyady és Viczay a ménes berendezése körül, Wenckheim pedig a lótenyésztés körül szerzett érdemeiért felsőbb megelégedésben részesültek.

Az egyesület nemcsak nem gátolja az eddigi intézkedéseket, hanem épen az állam minden áldozata nélkül megvalósítaná azokat, úgy hogy ha az állam nem pártolja az egyesület felállítását, ellentétbe kerül önmagával, az 1802. és 1817-iki tanácskozásokban hangoztatott óhajával. Ha pedig a felség az egyesületet nem engedélyezi, a német tartományokban ily egyletet engedélyezvén (pl. Morvaországban a juhtenyésztő-egyletet), ezen elhatározása rossz

benyomást keltene, annyival inkább, mivel ez az egylet a nádor pártfogása alatt állana és az állam óhajait valósítaná meg.

A lótenyésztés emelésére való törekvést részben a mezőgazdaság rossz állapota indokolja s ezt nem szabad elnyomni, mert az állam alig áldoz reá és mert csak a szakavatott gazdag lótenyésztők képesek a külföldi lovakkal szemben a honiak értékét emelni. Eleinte nehezen fog a dolog menni, de a versenykedv felkeltése után a szerzett tapasztalatok az egyesület segítségével bizonyára javítani fogják a lótenyésztést.

A lóverseny, melyet az egyesület az 1803. és 1819-iki határozatok alapján meg akar tartani, jó próbája a lovaknak. Az a körülmény, hogy az európai lovakat (az angolok kivételével) a versenyre engedi az egylet, a magyar lovakat ismertekké teszi a külföldiek előtt és a magyarságot a lovak nemesítésére fogja kényszeríteni. Nagyon helyes a tervezett kalendárium is, mert a származás pontos kimutatása fontos a lónemesítésnél.

Az egyesület szervezeti szabályai, pénzkezelése, tervezett gyűlése szintén megfelelők. A választmány szervezete sem kifogásolható s a nádornak a szám nagyságára vonatkozó kifogása azon balvéleményen alapulhat, hogy a választmány mindig teljes számban gyűl egybe. A nádornak második kifogása, hogy ne a választmány, hanem a közgyűlés vizsgálja felül a számadásokat, majdnem kivihetetlen, mert erre az egy közgyűlésnek nincs ideje s különben is elég ellenőrzés az, hogy a számadásokat a nádor útján a felséghez kell felterjeszteni.

A felügyelet is megfelelő, mert a nádor pártfogása alatt áll s a számadásokat be kell mutatni. Szükséges volna azonban, hogy a nádor akadályoztatása esetében a pestmegyei alispán legyen jelen az ülésen és a jegyzőkönyvek a helytartótanácshoz küldessenek fel.

Ezen okok miatt a kanczelláriának ajánlania kell, hogy a felség engedélyezze és bízza a nádor pártfogására a Széchenyi által tervezett és a nádor engedélyével kiküldött választmány által tökéletesített egyesületet, a mely minden hátrány és áldozat nélkül helyes czélt akar megvalósítani.

A kanczellária Batthyány előadónak terjedelmes előterjesztését egyes részleteiben is megvitatta és véleményét elfogadta. Csak Almásy alkanczellárnak volt egyes pontokra nézve eltérő véleménye s ezt különvéleményként ki is fejtette.

Almásy alkanczellár e különvéleményében kifejti, hogy el-

fogadja az előadó alapelvét, t. i. hogy az egyesület a pártfogást megérdemli, mert hadi és kereskedelmi szempontból jó s csak azt lehet kívánni tőle, hogy a fennálló szabályokba ne ütközzék és senkinek a jogait ne veszélyeztesse. Véleménye az, hogy a hazai ipar fejlesztése első sorban az állam kötelessége, azért is a helytartótanács, a kanczellária, a felség figyelmét nem szabad semminek sem kikerülnie, a mi az egyesületben történik. E szempontból szükséges, hogy a nádor akadályoztatása esetében a helytartótanács egyik tisztviselője jelen legyen a gyűléseken, hogy a nádor engedélye nélkül gyűlést ne lehessen tartani, hogy a gyűlés Pesten vagy Budán hivatalos épületben tartassék meg és a jegyzőkönyvek a nádornak vagy helyettesének aláírása után a helytartótanácshoz, a kanczelláriához és a felséghez terjesztessenek fel.

Kifogásolta a naptárakat, illetőleg azt kívánta, hogy ezekbe a lovak ajánlás nélkül kerüljenek bele, mert különben esetleg a magántenyésztők érdekei veszélyeztetnek. Azután véleménye szerint a futtatás még nem biztos mód a lovak jóságának kitudására, sőt ily szempontból jó lovak hadi szempontból talán épen nem jók s így a kalendáriumba épenséggel téves adatok is kerülnének; ha tehát véleményt is tesznek, szükséges a remontirungsgenerális beleegyezése.

Végül kívánatosnak tartaná, hogy az egyesület vállalja magára a hágatást, sőt az engedélyezésnél erre fel kellene az egyesületet szólítani. Ha ezen czélra alap létesülne, hajlandó volna maga is három évre évi 450 forintot és egy mént áldozni.

Almásy alkanczellárnak e különvéleményével szemben Batthyány előadó előterjesztésének befejezésében kijelenti, hogy véleménye szerint bebizonyította az egyesület ártalmatlan és a felügyelet elegendő voltát. A lovak hirdetését előre eltiltani szükségtelen, már csak azért is, mert a hirdetések czenzura alatt állanak, továbbá mert a nádor pártfogása erre is kiterjed. Az alkanczellárnak a hágatásra vonatkozó indítványát elfogadja. Megemlíti végül, hogy az egyesület az államtól az engedélyen kívül mást nem kap s így keletkezésekor nem szabad avval gyanúsítani, hogy a sajátját fogja előmozdítani a mások érdekének elnyomásával, mert nemcsak ménestulajdonosokból fog állani.

A kanczellária e véleményét Almásy alkanczellár különvéleményével és az összes mellékletekkel együtt 1823 márczius havában terjesztette a felséghez.

Széchenyi a pesti előzetes gyűlésen nem vett részt. Mint maga mondja, minden terhet Wenckheim vállára tett át, mert elutazott Wesselényivel épen a lótenyésztés és nemes lovak vásárlása ügyében Angliába. Franciaországon keresztül utazott s útközben itt és Angliában is megszemlélte a nevezetes méneseket, azonkívül Angliában szorgalmasan látogatta és tanulmányozta a newmarketi lóversenyeket. Egész útja alatt azonban állandóan érdekelte az otthoni mozgalom. 1822 márczius 22-iki Párisból írt levelében kérdezi Liebenberget, mennyiben van az ügy, sok tag iratkozott-e már az egyleti könyvbe. Londonból meg április 21-én, majd május 15-én sürgeti, írjon neki a dolog mibenlétéről, s midőn ezt Liebenberg megteszi, július 17 én köszöni a verseny mellett és ellen felhozott érveit és szomorkodik, hogy a dolog elalvófélben van s „országunk a sorvadás agoniáját éli", de kijelenti, hogy azért tervét nem adja fel oly könnyen.

Útjából szeptemberben hazaérve, sürgeti az ügyet. 1822 november 27-iki levelében arról értesíti Wesselényit, hogy a lóügy nem halad, azért ha a császár itthon lesz, utolsó nyomatékos kísérletet tesz, úgy hogy beszélni fognak a dologról s akár az igent akár a nemet fogja kimondani az uralkodó, „végre is mindegy, vajjon agoniánkban lovaglunk vagy gyaloglunk".

Midőn Batthyány udvari tanácsos véleményezését meghallja, örömmel értesíti 1822 deczember 19-én Wesselényit a jó eredményről. „Mit és hogyan tettem — írja — szóban. Isten tudja azonban, hogy ebben az ügyben koronát érdemlek, melyet öntudatomban meg fogok találni." Ebből a kijelentéséből is láthatjuk, mily fáradhatatlanul dolgozott, sürgetett.

Midőn 1823 elején még mindig nem volt döntés, február 6-án újból kihallgatásra jelentkezett az uralkodónál, ott biztatást nyert s megtudta, hogy még nincs felterjesztve kérése. Erre február 10-én végigjárta az udvari kanczellária tanácsosait, kérve az ügyben pártfogásukat. Megjegyzi ekkor naplójában, mily ostobaság az, hogy oly emberek határoznak ebben az ügyben, a kik nem tudnak egy lovat az öszvértől megkülönböztetni. Midőn február 23-án Károly főherczeg ebédjén értesül, hogy Almásy alkanczellár a tervezet ellen szavazott s különvéleményt nyujtott be, csak azt jegyzi meg: „Isten álgyon meg hazafi".

Még április elején sem volt döntés. Ekkor április 5-én újabb

folyamodványt intézett az uralkodóhoz s ezt Ferencz főherczeg útján kezéhez juttatta, hogy végre határozatot eszközöljön ki.

Sikerült ezen becses és terjedelmes folyamodványát, mely egész kis tanulmány, megtalálnunk. Kijelenti benne, hogy Hunyadytól ösztönözve, eleinte kedvtelésből, de Hunyady halála után mint katona és földesúr kötelességérzetből az elhanyagolt lótenyésztés ügyének szentelte magát. Habár a ló használatra, fajra stb. sokféle, világos volt előtte, hogy a katonai czélú lóval első sorban azoknak kell törődniök, a kik az uralkodó és az állam javát akarják előmozdítani.

Czenki kis ménesében részben távolléte, részben a kellő szakismeret hiánya miatt átment mindazokon a bajokon, a melyek azokat érik, a kik a viszonyok kellő mérlegelése nélkül fognak valamely dologhoz. Vígasztalódott azonban, mert a saját kárán okult s maradt mégis annyi ideje, hogy szorgalommal bővíthesse tapasztalatait és tudását.

Neki nem kell nyereség, mert a Gondviselés bőven gondoskodott róla, de a gazdáknak a szűk viszonyok közt szükségük van a nyereségre, azért már nem kedvtelés-, önérzet- és büszkeségből tekinti a lovat, hanem úgy, hogy az a gazdasághoz tartozik. S hogy ezt a nehéz dolgot elérje, azt az alapelvet állította fel, hogy a lótenyésztésnek hasznosnak kell lennie az államra is és az egyesre is, ha azt akarjuk, hogy a gazdák azt műveljék.

Nem sokat ér a kevés magánménes, ha külföldről kell a hadi lovakat venni. Tanulmányozta Magyarország, Erdély és az örökös tartományok legtöbb ménesét, képezte magát s már gróf Hardegg tábornok, az ujonczlovak felügyelője előterjesztette az udvari haditanácsnak Arábiába való kiküldetésre hogy egy tenyésziskola számára lovakat szerezzen. Ez nem történt meg ugyan, de azontúl is arra törekedett, hogy a gazdagabbakat rábírja, igyekezzenek jutalmak kitűzésével a lótenyésztés felserkentésére.

Az uralkodó sokat áldozott már, de evvel, a tapasztalat szerint, nem érhető el a czél. A gazdagabbak kötelessége arra törekedni, hogy a hadsereg számára a szükséges lovak biztosíttassanak s hiszi, hogy idővel olcsóbban lehet majd vásárolni, mint most, ha a felség támogatja. 1822-ben átadta a verseny ügyében kérvényét s Angliába ment újabb tanulmányozásra.

Sok kiadás, idő, fáradság előítéletnélkülivé tették, most már szenvedélytől ment ez ügyben s csak a kötelesség sugallja e lépését is.

Megjegyzései miatt a vélemények az angol lóról megoszlanak. Némelyek csak ezeket tartják kiválóknak, mások meg csak a versenyre tartják jóknak, másra (hadi stb. czélra) nem, mi az 1792-iki angol-franczia háború tapasztalatain alapulhat. Ma azonban a ló nevelése, fegyelmezése stb. más az angol lovasságnál s nem igaz, hogy ott szabad szállásra a ló alkalmatlan. Igaz, hogy ők nem edzik lovaikat, a mi nálunk kötelesség.

Mostani félévi angliai tartózkodása alatt csak lóügygyel foglalkozott s beigazoltnak látta azt a régebbi alapelvet, hogy ha a lótenyésztést fel akarjuk lendíteni, lehetővé kell tenni, hogy a lótenyésztésnél nyerhessünk. Ezt csak a jó lovakra kitűzött díjakkal lehet. Angliában látta ezt s innen van, hogy az általános drágaság mellett ott olcsóbb a hadi ló, mint nálunk. Ott a fiatal lóval veszt a tenyésztő, de kilátása van arra, hogy egyetlen lóval minden kárát pótolhatja. Ez magyarázza meg, hogy Angliában miért lett sok ember tenyésztő a verseny behozatala után.

A mit a felség a lótenyésztés felvirágzására eddig tett, jó lehet, de nem fogja a kívánt czélt elérni. Tudja azt is, mit ajánlottak ez ügyben s mennyire igénybe veszik a felség áldozatkészségét. Az ő tervezete csak az alapítók pénzébe kerül s pusztán az engedélyezést kérik és jótállanak az eredményért.

Abból az elvből indulva ki, hogy a lótenyésztést a gazdaság és kereskedés tárgyává kell tenni, véleménye szerint a felvirágzás a monarchiában nem annyira a ménesek nagyságától és számától függ, mint attól, hogy lehetőleg minden birtokos tenyészszen lovat, mert a hol sok van, ott válogatni lehet olcsón s ezt a kis ménesekkel nem lehet elérni.

1600 aranyat gyüjtött évi versenydíjakul, egy egyesületet ajánlott, mely a tespedő tárgyat feléleszsze. A díjak hatni fognak, hogy sok ló neveltessék. Végül, miután még egyszer hangsúlyozza, hogy az angol lovak nemcsak versenyre, hanem a tapasztalat szerint másra: lovaglásra és különösen tenyésztésre igen alkalmasak, hiszen maga gróf Almásy is innen hozatott vele méneket, kéri az 1822-ben kérvényezett lótenyésztő egyesület és lóverseny engedélyezését.

Széchenyi iratai között még egy folyamodvány másolata maradt meg, a melynek bizonysága szerint nagyjában ugyanazon érvek alapján, de rövidebben, mint fentebb, még egyszer kérte a felség

beleegyezését. Mindezen buzgólkodása hiábavaló volt. A felség nem adta meg az engedélyt s az egyesület nem alakult meg.

Miért nem tudta Széchenyi az engedélyezést kieszközölni? Erre a kérdésre csak a kor politikai viszonyai adhatják meg a választ, mert Széchenyi kérvényére nem kapván választ, de a kanczellária felterjesztésére adott uralkodói elhatározás sem lévén ismeretes, az elutasítás biztos oka nem került nyilvánosságra, Széchenyi meg 1826-ban, tehát 3 évvel később csak annyit jegyez meg e mozgalmának eredményéről, hogy mikor ő indítványozta a versenyt, nem ment a dolog. Egyúttal tisztázni kell azt is, a verseny minek köszönhette megalapítását.

Magyarország állapota a XIX. század első két tizedében társadalmi és politikai tekintetben egyaránt nagyon sivár. A magyar társadalmi élet csak a köznemesi kúriákra szorítkozott. A magyar főurak legnagyobb része Bécsben az udvar körül tartózkodott vagy katonáskodott. S hogy a katonáskodás és a bécsi élet a főurak magyarságának mily nagy kárára volt, arra a legklasszikusabb példa éppen gróf Széchenyi István. Széchenyi viszonyainkhoz képest eléggé magyaros iskolai kiképzése után 1809-ben a magyar nemesi felkeléshez s ennek feloszlása után 1810-ben a hadsereghez került. Ezentúl különösen mint vezérkari tiszt csak németül beszélgetett, írt s csak később, mikor huszárezredhez került, nyílt alkalma a magyar szót használnia huszárjaival. E katonáknak köszönhetjük, hogy jobban nem felejtette el a magyar nyelvet, mint a hogy akkor beszélte, a mikor 1821-ben Wesselényivel megismerkedett. Wesselényinek Széchenyire épen nemzeti szempontból nagy volt a hatása. E hatás megismerkedésük után azonnal megkezdődik, de csak később nyilvánul meg Széchenyiben, a mint ez Széchenyi leveleiből kimutatható. 1826 január 4-iki levelében Széchenyi maga bizonyítja a fenti állításokat, a mikor így ír Wesselényinek: „A leveledet megkaptam s azért néked köszönök. (!) Én is magyarul akarok neked felelni — noha nem igen tudok hozzá. De előtted se gyarlóságomat, se tudatlanságomat titkolni soha nem akarom és magam is általtól látom, hogy mi magyarul gondolkodjunk, beszéljünk és írjunk — ha a nemzetünknek igazán szolgálni akarunk".*)

---

*) 1826 május 6-án még így ír Wesselényinek: „tudod — míly erőltetéssel irok az anyám nyelvén".

Politikai állapotunk hasonlóan szomorú volt minden tekintetben, de különösen nemzeti szempontból. Az osztrák császárság alakulása, a fennálló törvények mellett is, függetlenségünk rovására volt. Magyarországot úgy kezelték, mint a többi provinciát, tényleg csak kiegészítő része voltunk az osztrák monarchiának. 1812-ben, jobban mondva Napoleon leverése után, még országgyűlést sem híttak egybe, nehogy valaki az ország jogait vitathassa. Pénzügyi állapotaink, közgazdaságunk, kereskedelmünk a napoleoni háborúk óriási költségei miatt szintén vígasztalanok voltak. Minden tespedt az országban.

Széchenyi teljesen az osztrák légkörben töltötte szolgálatát 1810 óta. Katonai pályafutása alatt, ideértve külföldi utazásait is, mint 1821 előtti feljegyzései mutatják, az osztrák monarchia szemüvegén át nézi a világ folyását, katonaságot, politikát; magyar szempontból alig van megjegyzése s ezekben inkább az ország és honfitársainak hátramaradottságát emeli ki. S ebben igaza volt. Nem volt itthon semmi, a mi a gazdagokat idevonzotta volna. Szórakozni a főurak és gazdagok csak Bécsben tudtak, itt költötték el a pénzt, e város volt ez időben az a központ, a mely magához vonzott mindent: hatalmat, pénzt, ízlést, társadalmat, ipart, kereskedelmet. Széchenyit is — naplói szerint — ez vonzotta Bécshez. A bécsi társaság azonban, ha nyelvére német volt is, nem állott teljesen homogen-elemekből. Résztvettek itt az osztrák főurakon kívül a magyar, lengyel és cseh főurak s ezeken külön-külön rajtuk maradt nemzetük neve is, mindamellett, hogy érzésre talán többen az egyes csoportokból közel állottak az osztrákokhoz. Ezen felül megmaradt az egyes csoportokban egymás iránt a féltékenység az udvarnál való érvényesülés tekintetében. A gazdag magyarokat pl. az osztrák kormány felhasználta oly helyeken, a hol mutatni kellett, de azért a magyarok előhaladása mégis nehezebb volt a többiekkel szemben. Ezt maga Széchenyi is kifejezi többször, midőn írja, hogy pénzét költi a császárért s még sem akarja őrnagygyá előléptetni.

S ez a körülmény adja meg a kulcsot ahhoz, hogy megértsük, miért maradtak a magyar főurak egy csoportban s miért volt lehetséges különválásuk. Midőn 1816-ban Hunyady példájára megkezdődnek, természetesen Bécs mellett, a simmeringi lóversenyek, ebben Bécs minden árnyalatú főurai közt a magyarok bőségesen kiveszik részüket, de büszkeségük nem engedi, hogy csak itt

legyen verseny. A magyar lovasnemzet, ők a lovasságnál szolgálnak, megindul Hunyady és Széchenyi irányítására az a törekvés, hogy a szülőföld lótenyésztése ügyében is kell valamit tenni a lóversenyekkel. Ürmény, Holits nem jó hely erre, az ország közepén fekvő városra van szükség s így kerültek Pestre.

Hunyady és Széchenyi mozgalmának fontossága abban rejlik, hogy a simmeringi versenyek keletkezését előmozdítva, a velük született magyar büszkeségből itthon is meg akarták azokat honosítani s ekkor a magyarságra nézve rossz időkben főúri társaikat arra bírták, hogy ily gazdasági ügyben egyesüljenek. Széchenyi naplói azt bizonyítják, hogy őt az eszme *megpendítésében* politikai czélzat nem vezette. A mikor ő maga is csak Wesselényivel való megismerkedése után kezd különösen a magyar közállapotokkal foglalkozni s a mikor a kormány 1822-iki erőszakoskodásaira a családi tűzhelynél folytatott politizálásban résztvesz s itt kimutathatólag Pál bátyjának befolyására közeledik mindinkább a magyar nemzeti irányhoz, akkor kezdi látni a megindított mozgalomnak, az egyesülésnek különös politikai fontosságát. Ugyanezen időben kezdette meg azonban a kormány Magyarországon az erős kéz politikáját s az ország törvényeit mellőzve, adót és katonát szedetett az egyes megyékben. A rendeletnek nem minden megye engedelmeskedett, néhány megyében valósággal ellenállottak. Ez az idő nem volt alkalmas arra, — s ebben a kormányt Almásy alkanczellár különvéleménye csak megerősítette, — hogy oly egyesületre adjanak engedélyt, a melyben az ország minden részéből gyülekező fő- és köznemesek együtt találkozhassanak, mert ez bizonyosan előmozdította volna a politikai eszmecserét is. S ez lehetett az oka annak, hogy Széchenyi kérését nem teljesítették s az egyesület nem alakulhatott meg.

Midőn Széchenyi látta, hogy a versenyt és a lótenyésztő egyesület alapítását nem engedélyezik, eszméjét szűkebb körben igyekezett megvalósítani: a rókavadászatot akarta megalapítani. Liebenberghez írt leveleiből kitűnik, hogy 1816-ban, majd 1820 végén gondolt már a falkával való rókavadászat állandósítására, de csak most került reá a sor 1823-ban, midőn nyilvánvaló lett, hogy a lóversenyt nem engedélyezik. Széchenyinek Eszterházy Mihálylyal való levelezése mutatja, hogy ennek az iránynak is Széchenyi volt az előmozdítója. Ő fogadta az angol falkamestert, küldte ki Angliába a szükséges lovak, kutyák vásárlására s mindezt úgy intézte, hogy

a kiadást néhány (baráti körben) szövetkezett részvényes fizesse. A főrészvényesek Károlyi Lajos, ifj. Hunyady József, Eszterházy Mihály és Széchenyi István voltak s a rókavadászatokat birtokukon tervezték és tartották, a mihez nem kellett felsőbb engedély. Ennek a részvénytársaságnak történetét Széchenyi Liebenberg segítségével megírta és 1823 deczember 1-i kelettel Sopronban czím és névaláírás nélkül közzétette egy 8⁰ alakú, 15 oldalra terjedő nyomtatványban.*) E németül írt füzet, mely Széchenyi első nyomtatott könyve, egy jelentést és öt mellékletet tartalmaz. A jelentés felvilágosítást nyujt a részvényesek számára, hogy mi történt eddig s minek kellene még történnie a rókavadászat ügyében. A bevétel eddig nem volt elegendő, azért a fenti négy részvényes magára vállalta az esetleges hiány pótlását, hogy így a vadászat kellemeit előmozdító intézmény fennmaradhasson. Megjelöli a fizetés helyét és módját. Kijelenti, hogy míg oly várost nem találnak, a hol szállásról, istállóról mindenki gondoskodhatik, a nyitramegyei Jato lesz a falka főhelye, mert itt már vannak épületek. Kifejezi azt a reményét, hogy az új intézmény ellen meglevő aggodalmak el fognak oszlani, mert a rókavadászat nem zárja ki a többi vadásznemeket és mert élvezetet és a lókedvelőknek lovaik kipróbálására alkalmat nyujt. A mellékletekben a falkaállomány, a számadások, vadászszabályok és a részvényesek vannak feltüntetve. Megtudjuk, hogy 27 részvényes volt, a fentieken kívül Batthyány János, hg. Breczenheim Nándor, hg. Eszterházy Pál és Miklós, hg. Grassalkovits Antal, gr. Eszterházy József, Károlyi György és István, hg. Liechtenstein Venczel, hg. Lichnoszky Ede, hg. Lobkovitz Ferdinánd, gr. Fribert, Gordon, gr. Pálffy Ferencz, br. Leykam, gr. Renard, gr. Stahremberg Antal, gr. Széchenyi Lajos, br. Wesselényi Miklós és Kiss, tehát a legtöbb olyan, a ki a lóversenyt is óhajtotta. E vadászatok (eleinte rókára, később szarvasra) 1826-ig tartottak, azontúl megszűntek, mert akkortájt a lóversenyeket is rendszeresíteni lehetett már.

Hogy Széchenyi a rókavadászattal kicsinyben folytatni akarta a lóversenynyel megkezdett eszmét és hogy ekkor már benne a magasabb czélzat, az egyesítés eszméje is kialakult, azt épen a rókavadász-részvényesek gyüjtésekor kifejezi Eszterházy Pálhoz

*) Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István első nyomtatott könyve. Vasárnapi Ujság 1906. év 6. sz.

1823 deczember 24-én intézett soraiban (naplóiban). „Oly országban — írja — a melyben oly kevés a közszellem, mint a mienkben, a hol mindenki magáról gondoskodik és a közre nem gondol, véleményem szerint lényeges haszonnal jár az aláírás (taggyüjtés) megkezdése; mert könnyü a vállalkozás a tömegnél, míg az egyes sokszor képtelen arra. A kezdet megtörtént és a mily frivolnak látszik, a végén oly lényeges hasznot hajthat hazánknak, ha férfiak példájukkal, tanácsukkal és segítségükkel sok honfitársukat szerencséltethetik." De ez a czélzat csak benne élt s még nem volt politikai irányú. Ezt meg Liebenberg jószágigazgatójának az a tudósítása bizonyítja,*) a midőn arról értesíti, hogyan ítélték meg a vasvármegyei urak az ő fáradozásait. E szerint Széchenyi először az angol lovak és versenyek nyilvánosságát és előnyeit akarta elérni, de ez a terve meghalt, még mielőtt megszületett volna; most a falkával és az angol vadászattal kísérletezik, de ez a gyermeke is idegen légkörben és életviszonyok között csakhamar el fog senyvedni; erre majd harmadik felvonásként angol kakasviadalokat rendez, a mely a negyedik felvonásban majd egy magyar sequestrummal végződik. Ez a pletyka nem bántotta Széchenyit, tovább haladt a megkezdett úton, egyelőre szerény keretben, a rókavadászattal. Elévülhetetlen érdeme, hogy evvel a mozgalmával kezdette terjeszteni az összetartás érzését mágnástársai között s így önkénytelenül előkészítette, megkönnyítette a magyar főuraknak Bécstől való elszakadását.

Ha nem sikerült is ezen — mondjuk előkészítő — időszakban a lótenyésztő társaságot és a lóversenyt megalapítania, nem végzett hiábavaló munkát. Széchenyi nem volt az az ember, a ki a megkezdett munkát oly könnyen abbanhagyja; csak kedvező alkalom kellett, hogy ismét folytassa azt, a mit megkezdett. Ez az alkalom megnyílt számára az 1825/6-iki országgyülésen. Ekkor azonban a viszonyok hatása alatt már biztosan kitűzött czéllal és tervvel folytatta azt, a mit régebben megkezdett s ezt különösen gr. Zichy Károlyné született gr. Seilern Crescentia iránti lángoló szerelmének és e kiváló nő irányításának köszönheti a magyar haza. Megkönnyítette tervének kivitelét az is, hogy az országgyűlés az addig ellenőrzéssel lenyűgözött magyar elméket felszabadította s a függetlenek és bátrak nemzeti gondolkozásukat ki merték fejezni.

*) Naplójában, 1823 szept. 29.

A magyar főurak is együtt voltak nagy számban a pozsonyi országgyűlésen s ekkor Széchenyi megkezdette az egységesítést, konczentrácziót, minden társadalmi és politikai fejlődés alfáját. E czélzást legelőször Reviczky Ádám kanczellárhoz 1828 deczember 22-én intézett levelében mondja ki, majd később sokszor ismétli (pl. az 1828-iki gyepkönyvben, Hitel, Világ, Néhány szó a lóverseny körül czímű műveiben). Reviczkynek ezt így fejezi ki: „közjóra nézve kötelességemet úgy akarom teljesíteni ... ha a közjóra való törekedéseket ide s tova czélzó patriotismusokat concentralom ... s így látván a dolgot, én Magyarországra nézve Pestet és Fiumét ismerem meg középpontok s concentratio helyének. Pest, Magyarország szíve, úgy mint Bécs a közmonarchiának feje ... Előttem tehát semmi egyéb czél nincs, egyedül csak hazánk virágzása s előmenetele; s mivel azt csak concentratio által hiszem eszközölhetőnek, azért iparkodtam több más olyanokkal, a kik úgy gondolkoznak, mint én s fáradoztam a Versenyfutások és a Pesti Casino felállításán, azért kívánom érzékenyen, hogy a Tudós Társaságnak helybenhagyását mennél előbb megnyerjük és az a közmívelődésre törekedő munkálkodásait valahára elkezdhesse". Ezért tette 1825 november 3-án alapítványát egy akadémia számára, ezért rendezte be Károlyi Györgygyel bérelt lakását, úgyszólván, társainak gyülekező és szórakozó helyül s ezért hozta felszínre 1826-ban a lóverseny-ügyet is. A Simmeringen évenként voltak versenyek s ezért tarthatott az országgyűlés alatt 1826 április 9-én Pozsonyban, „a nagyszombati lineán kívül" lóversenyt. Valószínű, hogy a felsőbb hatóságától nem kért engedélyt. Erre vall 1826 április 15-iki naplófeljegyzése, a mely szerint gr. Clamm Károly vértesezredes egybegyüjtötte a tisztikart és a lóverseny miatt megdorgálta, Széchenyit okolván mindenért. Két nappal később, midőn Eszterházy Mihály hírül hozza, hogy több magyar főúrnak nem fogják megengedni a bécsi tartózkodást és hogy minden futtatás Bécsben lesz, megjegyzi, hogy ő indítványozta a versenyt, nem ment — most behozzák, hogy neki bosszúságot okozzanak, ... s mindent meg fognak tenni, hogy Bécsben jól lehessen mulatni s mindezt — neki köszönhetik a bécsiek.

Tény, hogy 1826 május havában Bécs alatt „az Osztrák császárság néhány bőkezű polgára segélyével a lótenyésztés előmozdítására" alapított és „jelentékeny jutalmakkal biztosított" lóversenyeket tartottak s ebben Széchenyi és mágnástársai tevékeny

részt vettek. Ugyanebben az évben alakult meg a Wiener-Jockey-Club, a mely ez évtől számítja alakulását és adja ki értesítőit.

A simmeringi lóversenyek nagyban elősegítették, hogy Magyarországon is lehessenek lóversenyek. Ezt bizonyítja a *Pressburger Zeitung* 1826. évi 68. számú *Intelligensblatt*-jában megjelent *Hirdetés*, a melyben a hirdetők*) a bécsi versenyre hivatkozva, a lótenyésztés felvirágoztatását a magyarországi polgárok figyelmébe ajánlják s jelentik, hogy jutalmat gyüjtöttek és meghínak minden érdeklődőt a Pesten 1827 június 4-én tartandó lóversenyekre, a hol 4 díjat, kettőt osztrák-monarchiai, kettőt magyarországi nyertes ló számára fognak kiosztani. Széchenyi meg a *Magyar Kurir* 1826. évi II. évfolyamának 167. lapján a jutalomadók nevében egy *Jelentést* és *Meghívást* tett közzé. Ő is meghívja az érdeklődőket a pesti 1827-iki versenyre, a melyhez a bécsi példától serkentve, a magyarországi lovak nemesítésének és tenyésztésének előmozdítására adta össze néhány hazafi a jutalmakat.

A pesti verseny előkészítésére Széchenyi 1827 elején németül és magyarul a következő című nyomtatványt tette közzé: *A Magyar Országi Ló-Pályáztatásnak Törvénnyei. Posonyban, Weber S. Lajos betűivel. 1827. (Gesetze und Regeln für das am 4 Juny 1827 und den foldenden Tägen, zu Pesth in Ungarn, abzuhaltende Pferderennen. Pressburg, gedruckt bey S. Ludwig Weber.* 8° 8 l.) Ebben az a kijelentés foglaltatik, hogy a keletkező lóversenyek a jutalmakkal a lótenyésztésre akarják serkenteni a lakosokat, azért úgy tűzték ki a jutalmakat, hogy bárki nyerhessen. Ennek következtében a lovakat 4 csoportba sorozták. (1. teljesvérű, 2. félvérű, 3. ménesben nevelt és 4. parasztlovak.) Ezután a versenyszabályokat közli, a melyek a helyzethez mért változtatásokat nem tekintve, csaknem azonosak az 1821-ben Debreczenben kinyomatott „Lovas-pályázás Törvénnyeinek Projektumában" foglaltakkal. Végül közli a kitűzött díjakat, a feltételeket és a lovak súlyára vonatkozó táblázatot.

A lóversenyt Pesten 1827 június 6., 7., 8. és 9-én tényleg megtartották s erről beszámol a névtelenül (de kétségtelenül Széchenyitől és Döbrenteitől szerkesztett és) kiadott *Pesti gyepen volt lófuttatások júniusban 1827 (első esztendei tudósítás)* című könyv. E könyv IV. része szerint az 1827-iki sikeren felbuzdulva, 82-en

*) Gr. Andrássy György, b. Orczy Lőrincz, gr. Pejachevich Péter, gr. Széchenyi Pál és István, br. Wesselényi Miklós és br. Wenckheim József.

847 aranyat és 445 tallért gyüjtöttek, úgy hogy 7 új jutalmat tűztek ki az 1828-ik évi versenyre, azonkívül a gyüjtés egy részét a jövőre hagyták, mert óhajtják, hogy az intézmény, mely nemcsak a mulatság, hanem a lovasgazdák és birtokosok felserkentését czélozza továbbra is fennmaradjon.

E tudósítással és egy külön meghívással a fenti ideiglenes bizottság 1828 júniusára meghítta az érdeklődőket a versenyek állandósítása érdekében tartandó tanácskozásra a Nemzeti Múzeum mögötti telken (1826-ban hazafias adakozásból) épített Nemzeti Lóiskolába. Még az 1827-iki versenyek alatt egy könyvet (az úgynevezett *Öt Forintos* könyvet) tettek ki, a melybe 62-en írták nevüket, kötelezvén magukat, hogy a verseny költségeire 5 pftot fizetnek, de az aláírók száma 1828-ban még 134-el szaporodott.

Az 1827-iki lóverseny természetesen nagy feltűnést keltett Pesten. Voltak, a kik dicsérték, de voltak sokan olyanok, a kik szigorúan megbírálták. Sokan azt tartották, hogy a lóversenyek csak léha szórakozást czéloznak és az aljas nyereségvágyat fejlesztik. Széchenyi részben vitatkozás útján, részben mások által jól értesült mindenről. Szükségesnek tartotta, hogy a verseny felől keringő sokféle balvélemény megczáfoltassék; s mivel akkor oly hírlap nem volt, melyben ezt megtenni lehetett volna, még 1827-ben elhatározta, hogy az előítéletek leküzdésére a versenyről, a lótenyésztésről könyvet ír s kifejti, miért szükséges a *Meghívás*-ban is kifejtett lótenyésztő egyesület. Igy született meg Széchenyinek *Lovakrul* czímű műve (1828).

Művének *előbeszédében* megemlíti, hogy többször akart már a lótenyésztésről írni, de az erről elterjedt előítéletek miatt nem tette. Hazzi bajor tanácsosnak e tárgyú munkája, mely leküzdötte az előítéleteket, arra bírta mégis, hogy elmondja nézetét. De sarkallta a felszólalásra az 1827-ik évi futtatás is, a mely sokakban kétséget, sokakban új eszméket támasztott s azt eredményezte, hogy az emberek e tárgyról elmélkedni kezdenek.

Munkája *bevezetésében* arra az általánosan elterjedt törekvésre mutat rá, hogy ma mindenki nyerni akar. Ez a század lelke és betegsége s ez nálunk is kezd lábrakapni. E törekvést a lovakra alkalmazva kijelenti, hogy a lótenyésztés nálunk nem áll jó lábon, mert a ménestulajdonosok nem nyernek, hanem folyton vesztenek. Majd felveti azt a kérdést, szükséges-e, lehető-e Magyarországon a lótenyésztésben a javítás. E kérdés megvilágítására először is

ismerteti, hogy nálunk a lótenyésztés nem áll jól, mert a gyönyörűség, a becsület volt eddig a sarkaló. Ez azonban nem sarkaló, nem inger. Csak a biztos haszon, a nyereség lesz igazi sarkaló. A nyereség pedig csak úgy lehetséges, ha biztos és állandó évi versenyjutalmak tűzetnek ki futtatásra, a mely aránylag a legigazságosabban megállapítja a ló jóságát. Azután kifejti, milyen a ló Angliában, a hol a nyereség keresése az első előmozdító szer a lótenyésztésben. Az angol kormány eleinte szintén a becsület felingerlésével akarta a lótenyésztést fellendíteni, de bár a kormány kényszerítő törvényekkel, az ország nagyjai áldozatokkal sokat tettek e tekintetben, még sem ért el eredményt. A mióta azonban futtatás útján jutalmakkal serkentett, az eredmény igen jó, s valósággal vetélkedés keletkezett. Lódefter, kalendárium készült, Jockey-Club keletkezett, a mely mindenre felügyel s a hírlapokban a közönséget tájékoztatja. Itt a nyereség a főczél, a lótenyésztés, jó nevelés, verseny csak a czélhoz vezető eszközök.

Ha Angliában ilyen lett az eredmény, nálunk is ilyen lehet, azért itt is a nyereséget kell lehetővé tenni. Csak az a kérdés, miképen járjunk el. Nem volna jó tisztán az angol (vagy a keleti) módszert alkalmazni, de kiindulóul legjobb az angol nemesített lovakkal kezdeni a tenyésztés javítását, mert a legjobban megfelelnek annak a czélnak, a melyre a lovak nálunk szükségesek. Tisztába kell lennünk a lónak a futtatásra való előkészítésével és a tenyésztés némely fővonásaival.

E tudnivalók tárgyalása után megállapítja, hogy mit kell tennünk. A lótenyésztés, mint gazdaságbeli tárgy, akkor fog hasznot hajtani, ha mi is lehetővé teszszük a nyereséget. Ezért szükségesek: *a)* az állandó jutalmak, *b)* a jó pályázóhely, *c)* az állandó készítő intézetek, *d)* egy mindíg fennmaradó lótenyésztőegyesület, *e)* egy hiteles országos lódefter és közjelentések, *f)* ménbér és végül *g)* a rendes esztendei lóvásárok. A lótenyésztés emelése czéljából okvetetlenül szükségesek, hogy ezek az intézmények létesüljenek, de azért ezektől sem lehet egyszerre csodát várni. Az intézmények létesítéséhez évi 1000 arany szükséges, de ennyi nincs, azért itt van most az ideje, hogy mindenki kimutassa hazafiságát.

Széchenyi e művével, a mely 1827 végén készült el s 1828 elején jelent meg, mint látjuk, bővebb okokkal azt fejtegette s bizonyította, a mit az ideiglenes választmány 1827-iki Meghívásával

czélzott, t. i. hogy örökös versenyjutalmak és egy lótenyésztő egyesület alapítása szükséges.

Az izgatásnak volt is némi sikere. A második rendes lóverseny 1828-ban még nagyobb érdeklődés között folyt le, mint az 1827-iki. A „lóversenezés választottsága nevében" Széchenyi és Döbrentei szerkesztésében megjelent *Pesti Ló-Versenykönyv 1828-ra* a verseny lefolyásáról és egyéb történtekről pontosan beszámol. Megtudjuk e könyvből, hogy 1828 június 6-án a Nemzeti Lóiskolában megtartották a tervezett gyűlést s ezen báró Wenckheim József és Orczy Lőrincz előadták a czélt: a lótenyésztés emelésére szükséges volna a lótenyésztő társaság megalakítása. E társaság tagjai évi 10 pfrtot fizetnének: 1. a pálya kibérlésére és költségeire, 2. a lóiskola szükségleteinek pótlására és 3. a magyar (paraszt) lovak jobb tenyésztésének előmozdítására. A társaság ugyan nem alakult meg, de az egyleti könyvbe, *A magyar lótenyésztés előmozdításának* főkönyvébe egyelőre 39-en, 1829 elejéig 133-an iratkoztak be tagokul, sőt a lóiskolának 4-en (Széchenyi is) lovat ajándékoztak, azonfelül alapítottak 7 örökös és 5 ideiglenes versenydíjat.

Széchenyinek ez időbeli levelei mutatják, mennyit dolgozott akkor is az ügy érdekében. 1828 szept. 4-én és 27-én Wesselényit arról tudósítja, hogy most a gyep elrendezése és a versenyfutások örök-lábra állítása a legfőbb dolga. Gr. Eszterházy Károlynak is ezt írja október 26-án, mert tudta, hogy a verseny még nincs biztosítva, sőt megírja azt is, hogy ha nem segítenék őt Eszterházy Károly és Mihály, Károlyi György, Wesselényi és Andrássy, összerogyna minden. Folytonos munkájának megvolt a kellő sikere. 1828 november 24-én értesíti Wesselényit, hogy 30 alapítólevél van már, még csak 26-ot kell aláíratnia. Gróf Gyulay Ignácz altábornagynak 1829 január 18-án már azt írhatja, hogy a versenyre „11000 aranya van s most állattenyésztő társaság keletkezik, a melyből legközelebb *gazdasági társaság* fog fejlődni, mi valóságos szükséglet ily földmíves országra, mint a miénk, a hol nyoma sincs a gyáraknak".

Az 1828 június 6-iki gyűlésen a tagokul feliratkoztak egy ideiglenes választottságot bíztak meg a társaság ügyének előmozdítására. Ez a választottság 1829 január 18-iki kelettel *Másodszori Meghívás a Magyar Országi Ló-tenyésztés sikeresebb előmozdítására* czímen (2⁰ 4 l.) nyomtatványt bocsátott ki a taggyüjtés érdekében. Ebben kijelenti, hogy a lótenyésztés eszközeiül tartja:

1. a jutalomért vagy fogadásból való versenezést nemesebb mén vagy kancza lovakkal, 2. a közönségesebb lovakra is kitétendő pályadíjakat, 3. nemzeti lóiskolának kibővítését, 4. parasztkanczákra jutalomtételeket, 5. a ló, szarvasmarha, juh s egyéb háziállatok kiállítását, vagyis az állatmutatást, 6. az adózó nép kanczáihoz maglovaknak ingyen való bocsátását és 7. országos baromorvos tartását. A versenyre van már pénz, a többire szükséges pénz miatt kell a lótenyésztő társaságnak felállania legalább 300 taggal. Erre szólítja fel a hazafiakat s részletezi, miféle jogokat élvez az egyesület tagja. Kijelenti végül, hogy 1829 június 8-án kell a tagoknak egybegyűlni Pesten s egy választottságot kinevezni, mely az alapszabályokat kidolgozza.

Egy hónap mulva, 1829 február 20-án Széchenyi *1829-re Tudnivaló gyep-tár* czímű (ívalak 2 l.) nyomtatványban (németül is megjelent *Das Wissensnöthige von der Rennbahn 1829, aus dem Ungarischen übersetzt* czímen) előre hirdette a május 27-től június 10-ig tartó versenyrendet, a pénzállapotot, a mely szerint ekkor már 153-an óhajtottak az egyesület tagjai lenni. E lapból megtudjuk, hogy az ideiglenes választmány tagjai Andrássy György, Blaskovics József, Döbrentei Gábor, gr. Eszterházy Károly és Mihály, Hacker József, Heinrich János, gr. Károlyi György és Lajos, gr. Keglevich László és Sándor, Kisfaludy Károly, gr. Lamberg Rudolf, Martinelli Antal, Májerffy Ferencz, br. Orczy Lőrincz, Rumbach János, Schmidt András, gr. Széchenyi István, gr. Wartensleben Károly, br. Wenckheim József és br. Wesselényi Miklós voltak s figyelmük 4-féle irányra terjedt, a melyre külön igazgatókat rendeltek. A gyep elintézésére, a teljes- és félvérű versenylovakra Eszterházy Mihály, Széchenyi István és Wesselényi; a paraszt- és ménesbeli lovakra gr. Keglewich László, br. Orczy és gr. Wartensleben; az állatmutatásra és a megjutalmazandó kanczacsikók megbírálására gr. Károlyi Lajos, Majerffy Ferencz és br. Wenckheim s végül a lóiskolára Heinrich János és Rumbach János választattak meg. A választmány ideiglenességét az 1829-iki versenyek előtt tartandó alakuló gyűlésig helyezte kilátásba.

Az alakulás azonban nem történt meg. A versenyek május 27-ike és június 10-ike közt folytak le s ebben az évben a gyepkönyv Széchenyi és Döbrentei szerkesztésében még mindig a régi *Pesti Ló-versenykönyv 1829-re* czímmel jelent meg. E könyv azonban ismét fejlődésre mutat. Ebben az évben kezdődött meg Széchenyi

indítványára az ostorért- futás; a lótenyésztés elősegítésére 346 tag iratkozott fel; megajánlottak 10 örökös díjat (évi 666 arany), 1 holtig tartó díjat (161 arany), 3 ideiglenes díjat (495 arany), 3 egy évre szóló díjat (240 arany) s az ostor helyett Széchenyi indítványára azontúl kardot (100 arany), tehát összesen a jövő évre 1762 arany díjat.

Végre 1830-ban sikerült az *Állattenyésztő Társaságot* névszerint is megalapítani. Az 1830 február 2-iki gyűlésen nyílt újból alkalom arra, hogy Széchenyi a megalakulást ajánlhatta s ez sikerült, mint Wesselényihez intézett február 8-iki következő sorai igazolják: „A Gyep Tárgyban is sok történt azóta, Orczy és Heinrich pour la vita velünk tartanak, egy bizonyos észfogás által, melyet szóval közlök majd veled. Eldöntetett unanimiter, hogy egy Állattenyésztő Társaság constituálja magát 6 esztendőre 10—10 frttal". Erre február 9-én és 26-án *Tudnivalók*-ban a közönség elé terjesztették az ügyet s meghívták a tagokat a június 11-iki alakuló gyűlésre. Ezen gr. Festetics Imre mint elnök előterjeszté röviden a társaság czélját, Széchenyi pedig felolvasta javaslatát a társaság tervezetéről. S a gyűlés elfogadván az előterjesztéseket, a társaság megalakult. Elnöknek br. Orczy Lőrincz választatott meg, de mivel ő hivatalos elfoglaltsága miatt ezt nem fogadta el, másnap a választmány kérésére gr. Széchenyi István vállalta el a jövő közgyűlésig az elnökséget.

Az alakuló közgyűlés a társaság czéljául kitűzte a lovak, juhok, szarvasmarhák és más háziállatok tenyésztésének előmozdítását, az ezt előmozdító eszközök (lóverseny, kiállítás, vásár) istápolását. Feladata volt tehát a lóverseny, állatmutatás rendezése, paraszt-kanczák jutalmazása, a lóárverés, a lóiskola fenntartása és egy országos méneskönyv szerkesztése, de már akkor egy általánosabb gazdasági egylet lebegett szemük előtt, mert az Andrássy György és Tasner Antal szerkesztésében megjelent 1830-iki gyepkönyv, a melynek *1830-iki Jelentés a Magyarországi Állattenyésztő Társaság Munkálkodásairól* volt az alczíme, 67. lapján kijelenti, hogy „idővel még hasznosb és az egész gazdaság széles mezejére kiterjedő intézet válhat belőle". A kitűzött feladatok közül csak az állatmutatás és a méneskönyv volt a régiekhez képest új s az első állatmutatás már 1830 június 6-án és 7-én tartatott meg s a méneskönyv szerkesztésével Wesselényi bízatott meg. A társaság tagdíjjövedelme három egyforma részre osztatott: a lóversenyre, lóiskolára és az állatmutatásra.

Meg kell jegyezni, hogy 1831-ben gr. Dessewffy József: *A Hitel című munka taglalatja* című művében egyebek között a lóversenyről kicsinyléssel írt. Széchenyi Dessewffy bírálatára *Világ* című terjedelmes könyvével felelt. E művében (Pesti lóverseny czímen) különfejezetben kifejti, hogy a lóversenynyel, kaszinóval az erők központba egyesítését célozta. Részekre bonczolva Dessewffy állításait, kimutatja ferde és helytelen okoskodását az angol mód ellen, a melynek követése a fajra, de eszközére, a nyereségre nézve a mi viszonyaink között eddig is helyes és jó eredménynyel járt.

Mint érdekes körülményt meg kell ehelyütt azt is jegyezni, hogy a társaság 1831. évi márczius 13-iki választottsági ülésén Orczy Lőrincz bejelentette, hogy Pest megyében némelyek gazdasági társaságot akarnak felállítani, és kívánatosnak tartotta, hogy ez a rokonirányú Állattenyésztő Társasággal kapcsolatba kerüljön. Pest vármegye 1831 márczius 18-iki közgyűlésén (996. sz. §. 25. p. 8) az orphanalis deputatio jegyzőkönyvének felolvasásakor tényleg szóba került egy gazdasági társaság, midőn gr. Festetich Györgynek és Lászlónak egy gazdasági társaság telkének gyarapítására szánt 200 frtos adományát tárgyalták. Dubraviczky Simon alispán jelentette az országos rendszeres munkálatok ügyében kiküldött deputatiónak abbeli véleményét, hogy a földmívelés tökéletesítésére szükség van gazdasági társaságra. Erre a közgyűlés Dubraviczky elnöklete alatt kiküldötte gr. Széchenyi Istvánt, gr. Keglevits Lászlót, gr. Teleki Samut, br. Orczy Lőrinczet, gr. Károlyi Györgyöt, gr. Ráday Gedeont, Szentkirályi Lászlót, Glosius Dánielt, Mérey Lászlót, Dercsényi Pált, Groszschmidt Jánost, Nagy Györgyöt, Sárközy Imrét, az 5 járás szolgabíráit, Kovács Zsigmondot és Majerffy Ferenczet avval az utasítással, dolgozzák ki a gazdasági társaság alapját és szabályait. A jegyzőkönyvekben nincs az ügyben további rendelkezés. Valószínű, hogy e társaság nem létesült, mivel az Állattenyésztő Társaságnak gazdasági társasággá való kifejtése idő kérdése volt. Erre vall az Állattenyésztő Társaság április 2-iki választottsági ülésének jegyzőkönyve is, a mely kifejezi a egyesítés czélját.*)

*) Pest megyében 1817-ben is szóba került egy gazdasági társaság. A helytartótanács 1817 szept. 28-iki kelettel leírt a megyékhez, így Pest megyéhez is, adjon véleményt, miképen lehetne az utóbbi években tapasztalt inségen segíteni. A megye nov. 17-iki közgyűlésén (4020 p.) kifejtette, hogy a gazdasági pangásnak oka nagyrészt kereskedelmi viszonyainkban van. Jótékonyan hatna, ha a kül-

Résztvett Széchenyi abban a mozgalomban, hogy gr. Károlyi Györgynek az Üllői-úton levő majorja a társaság számára részvények útján megvásároltassék, s ezt eleinte az Állattenyésztő Társaság köztelke, majd pedig Széchenyinek az 1833 május 26-iki közgyűlésen kifejtett ajánlatára egyszerűen *Köztelek* névvel jelölték meg.

1833-ban (III. 17.) ajánlotta a választmánynak Uri angol földművest, a kit Andrássy Györgygyel együtt azért hozatott, hogy „a földmívelési ismereteket honosaink közt sikerrel terjeszsze"; azonkívül jelentette ugyanekkor azt is, hogy „Andrássyval oly gazdasági eszközök mintáit hozatja mutatóul, a melyek a mi földmívelő országunkban oly sürgősen szükséges gazdasági társaságnak, ilyenek szerzésére kezdetben például szolgálhatnak". Erre a czélra a társaság egy tágas termet engedett át Széchenyi kérésére, hogy ott ez eszközöket közszemlére lehessen kitenni s ezeket a május 22-iki gyűlésen Széchenyi tényleg be is mutatta.

Még 1833-ban azt is indítványozta, hogy az egylet kérje meg az uralkodót a társaság pártfogására és állandó díj alapítására. A kérés megtörtént s Ferdinánd király 1834 óta 100 frt évi díjat fizetett és 100 arany évi versenydíjat alapított.

Széchenyinek a gazdasági társaság kifejlesztésére vonatkozó sürgetése csakhamar napirendre került. Már az 1834. évi május 25-iki szakülésen szóba került „a mult években is több ízben megpendített Gazdasági társaság alkotása" s ekkor egy választmányt küldöttek ki javaslattétel végett. A javaslatot Andrássy György terjesztette elő az 1835. évi június 8-iki közgyűlésen, a mely elhatározta, hogy eddigi működése körét a mezőgazdaság összes ágaira kiterjesztve, a *Magyar Gazdasági Egyesület* czímet veszi fel két alosztálylyal: *a)* az állattenyésztő osztálylyal (a lóversenynyel) és *b)* a gazdasági osztálylyal. Ehhez képest 1836—41-re új aláírásra felhívást bocsátott ki.

Érdekes, hogy ezen átalakulás alkalmával az uralkodó 1835

föld példájára jutalmakat tűznének ki és egy társaság venné át az egész ügy gondozását. S mivel ily társaság a megyében készülőben van, kérte a helytartótanács pártfogását. Szentkirályi László alispánnak ugyanis 1817 elején tervet nyujtottak be egy gazdaszövetség felállítása érdekében. Az alispánnak sikerült a nádort pártfogónak megnyerni s a szövetség megalakítása czéljából 1817 aug. 24-ére meghítta ülésre b. Brudern Józsefet, gr. Brunswick Ferenczet, Csekonits Józsefet, gr. Eszterházy Károlyt, gr. Festetits Györgyöt, Jánost és Antalt, Glosius Dánielt, gr. Hunyady Józsefet, b. Orczy Lőrinczet, Szily Józsefet, gr. Waldstein Manót, br. Wenckheim Józsefet. E szövetség azonban, úgy látszik, nem létesült.

május 20-án leküldötte a kanczelláriához Széchenyinek 1822-iki folyamodványát azzal az utasítással, tegyen jelentést, mi és miféleképen módosult az eredeti terveken az idők folyamán.

Az 1837. évi július 8-iki gyűlésen Széchenyi ajánlotta, hogy a labdaházat, a melyre 50.000 v. frt aláírást gyüjtött, czélszerű volna ugyanazon feltételekkel, mint a lóiskolát, szintén a Köztelek egy részén felállítani. Ezt meg is engedték.

Az 1838 szeptember 5-iki gyűlésen (28. p.) egy Pesthez közelfekvő ingatlan birtoknak a gazdasági egyesület számára mintagazdaságul való megvásárlását indítványozta részvények útján. Erre nem kötelező aláírással 107.300 p. frtot gyüjtött s 1839 május 17-én megismételte indítványát. A november 14-iki gyűlésen pedig indítványára határozatba ment az egyleti jövedelem $^1/_6$ részének külön pénzalapra való elkülönítése.

E közben 1837-ben új támadás érte a lóversenyt. Orosz József és Pesti Lajos ugyanis a *Hirnök*-ben, Marechal franczia tudós véleményére hivatkozva, a lóversenyt haszontalan játéknak, angol majmolásnak minősítették és azt állították, hogy a versenylovak más szolgálatra alkalmatlanok. Ezt Széchenyi nem hagyta szó nélkül. Nem akarta, hogy eltiportassék a lóverseny, mely eredményében a hazai előrehaladás javára szolgált, azért Orosznak és Pestinek az 1838-ban kiadott *Néhány szó a lóverseny körül* című művével felelt.

Marechal idézett véleményét taglalva kimutatja, hogy kifogásai ellentétben vannak egymással. Igy pl. Marechal az angol faj tenyésztését a legjobbnak tartja, de az ezt előidéző lóversenyt kárhoztatja. Kiemeli, hogy a lóversenynek nálunk az volt a legnagyobb haszna, hogy központosítást és elmesúrlódást idézett elő. Ezt és a belőle eredt hasznot senki sem tagadhatja. Igaz, hogy a lovak és verseny ügyében eddig nem nagy az eredmény, de ez a körülmény azért van így, mert kezdetben senki sem értett nálunk a lovak választásához, tenyésztéséhez és általában előítélettel voltak a tárgy ellen, továbbá azért, mivel közönségünk aluszékony, az intézmény még fiatal s a rendelkezésre álló 1039 arany évi jutalom kevés. Majd 10 év előtti ajánlatát taglalja és azt, a mit eredményezett és megállapítja, hogy jóslatai beteljesedtek. Most csak az kell, hogy mindenki (t. i. minden tag) tegyen eleget kötelezettségének.

Szükségesnek tartja, hogy több legyen a versenydíj, legyen jó

gyep, a Gazdasági egyesület alapíttassék meg örökre (ne csak cyclusokra), legyen országos méneskönyv, ménbér, lóvásár. Ezeket taglalva megjegyzi, hogy ellenezte a lóversenynek a Gazdasági egyesülettel való összekapcsolását, de leszavaztatván, bele kell nyugodnia. Hangsúlyozza azonban, hogy a verseny tartja fenn a tavaszi egybejövetelt Pesten, azért ezt a gyökeret nem kellett volna egy nagyobb körnek alárendelni. Arra fog törekedni, hogy az angol jockey-club mintjára nálunk is egy külön verseny-egyesület keletkezzék.

Végül kijelenti, hogy azt, a mit mond, lehet elmélet, mánia; lehet, hogy hibás, de óhajtván a dolog sikerét, kívánja ennek bebizonyítását, azért felszólítja Oroszt és Pestit: vagy czáfolják meg, vagy eszközöljenek az ő eszméjénél valami jobbat.

Széchenyi óhaja az elválasztásra nézve csakhamar bekövetkezett. A Gazdasági egyesületben ugyanis a két osztály, a gazdasági és állattenyésztési közt a pénzkezelés miatt némi ellentét támadt, a melynek kiegyenlítésekor a versenynek elkülönítése szóba került. Midőn 1839-ben a választmányt újra kellett választani, felszólíttattak az alapítók, jelöljék meg, melyik rovatra kívánják alapítványaikat fordítani. Nagyon kevesen nyilatkoztak s így az előleges határozat értelmében a gazdasági rovatba került a legtöbb alapítvány. Erre Czindery László az 1840. évi június 4-iki választmányi ülésen (76. p.) ajánlotta, hogy a verseny 1842-től kezdve különíttessék el s a június 5-iki közgyűlés (19. p.) el is határozta olyképpen, hogy a Gazdasági egyesület az állatmutatást, parasztkanczák jutalmazását, lóárverést, műszer- és terménykiállítást magába fogadja s azontúl 1. ismeretterjesztő, 2. földészeti és földművelési, 3. állattenyésztő, 4. erdészeti, 5. szőlőművelési és pinczészeti, 6. kertészeti, 7. selyem- és eperfatenyésztési, 8. mű- és géptani alosztályokból fog állani.

A lóversenyosztály e határozatra kinyilatkoztatta, hogy a gazdasági osztály iránt oly érzelemmel fog viseltetni, „milyennel anya szülötte iránt, viszont a gazdasági osztály is elnökileg kinyilatkoztatá, hogy „valamint létesülésének korábbítását egyedül a lóverseny ápoló segélyének köszöni", mindig tiszteletben fogja tartani.

Meg kell jegyezni, hogy Széchenyi az 1839 márczius 17-iki gyűlésen indítványozta a borismertető és a gyapjúügynek külön alosztályként az egyesület körébe vételét s hogy az egyesület feladatai közé az „erőművészeti, kézműtani, természettörténeti s más

a gazdasággal rokontudományok" tanítása és terjesztése is felvétessék.

Az 1840 november 15-iki gyűlésen meg ajánlotta, hogy az egyesület érdekében József nádort pártfogónak kérjék fel, továbbá figyelmeztette a társaságot (59. p.), hogy a gőzhajózási hivatalban egy új találmányú vízemelő amerikai szivattyú van szemlére kitéve; másnap pedig (76. p.) mint a selyemtenyésztési alosztály elnöke jelentette, hogy megalakította a sopron-vasi szederegyletet és bemutatta egyúttal *Selyemrül* című művét is.

1842-től kezdve tényleg kivált az egyesületből a lóverseny s Széchenyi elnöklete alatt mint *Pesti Lovar-egylet* folytatta működését.

Széchenyi a Magyar Gazdasági Egyesületben továbbra is tevékeny részt vett úgy is mint a selyemtenyésztési osztály elnöke, de mint az egyesület kitűzött czéljainak egyetemleges előmozdítója is. Az 1845. évi deczember 31-iki ülésen pl. átengedte az egyesületnek a számára Amerikából nagy mennyiségben érkezett pamutmagvakat terjesztés és kísérletezés végett.

A jegyzőkönyvek természetesen nem adhatnak minden részletről pontos felvilágosítást, de Széchenyinek iratai között reánk maradt néhány gyűlésre (mint pl. az 1839 márczius 16, 1840 november 15, 1847 márczius 23) vonatkozó jegyzete vezérszavakban, a melyek mutatják, mily nagy s mennyire irányító befolyása volt az egyesület dolgaiban.

E munkássága eltartott addig, a míg dolgozni képes volt. Döblingben való tartózkodása óta természetesen nem vehetett részt az egyesület munkájában.

*

Ime, a fentiekből kitűnik, hogy az Országos Magyar Gazdasági Egyesület alapítását gróf Széchenyi Istvánnak köszönheti s hogy Széchenyi nem a Tudományos Akadémia és a Nemzeti Casino, hanem a lóversenyek s így a Gazdasági Egyesület megalapításával kezdette meg hazánkban reformátori működését.

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület mindig tudta azt, mit köszönhet Széchenyi Istvánnak, kimutatta azt a nagy férfiúnak 1860 április 8-án bekövetkezett halálakor.

Erről 1860 április 24-iki igazgató-választmányi gyűlésének jegyzőkönyve tesz tanúságot. E gyűlésen, a melyen Korizmics László alelnök, Csengery Antal, Deák Ferencz, Egressy Sámuel, Eötvös József, Havas Ignácz, Havas József, Heinrich János, Jurenák Pál,

Kovács Gyula, Lónyai Menyhért és Nagy István választmányi tagok voltak jelen, az elnökség jelentette, hogy Széchenyi temetésén gróf Andrássy György vezetése mellett képviseltette magát az egyesület, „mely szintén Széchenyi István teremtő lelkéből vette az eredetét", majd felhítta az egyesületet, „hogy a közfájdalom kijelentése végett a maga részéről továbbra nyilatkozzék."

Az igazgató-választmány erre kijelentette, hogy „a legnagyobb megilletődéssel vette a csapást s fölötte az egyesület mély és őszinte fájdalmát ünnepélyesen fejezi ki, kérvén az Istent, engedje a dicsőült szellemét biztos vezércsillag gyanánt a haza és nemzet javára mindörökké fényleni. Továbbá az elhúnyt nagy férfiú emlékét az Egyesület részéről a következő határozatok által óhajtja megtisztelni:

1. A dicsőült nagy hazafi gyászoló családjának levélben tolmácsolja az Egyesület, hogy a veszteség mindnyájunkkal közös.

2. Az Egyesület egy hónapra gyászt ölt, az egyesületi gyász jeléül a Köztelken gyászlobogó tüzetvén ki.

3. A legközelebbi közgyűlésre indítványba hozza az igazgató-választmány, hogy halhatatlan Széchenyink életnagyságú, olajba festett arczképe a köztelki nagyterembe s mellszobra a gyűlésterem számára szereztessék meg.

4. A mezei gazdaság terén is kipótolhatlan férfiú életírása az egyesületi emlékkönyvben Gróf Festetits György mellé igtattassék.

5. A Magyar Tudományos Akadémia által a dicsőült emlékének örökítésére felkarolt indítványok létesítését előmozdítani az Egyesület a maga körében hazafiúi szent kötelességének tartja.

6. Az elhúnytért f. hó 26-án Bécsben a tartandó családi gyászmise alkalmával az Egyesületet képviselni gróf Andrássy György vezetése alatt a következő egyesületi tagok bízattak meg: gróf Barkóczy János, gróf Dessewffy Emil, Havas Ignácz, gróf Károlyi Lajos és Gyula, Lang Ignácz, Lits Antal, Schmidt Pál, Török János, Ürményi József, gróf Waldstein János, báró Wenckheim Béla, gróf Zichy Edmund, gróf Zichy Ferencz és Miklós és Morócz István egyesületi titoknok.

7. A Magyar Tudományos Akadémia által Pesten f. hó 30-án tartandó gyászünnepen résztvenni az Egyesület összes igazgató-választmánya, szakosztályai és a fővárosban jelenlevő tagjai felhívatnak.

Midőn egyébiránt a tetteiben örökemlékű Széchenyi Istvánért

országszerte nyilatkozó nemzeti gyászhoz a hazafiúi fájdalom mélységét vissza nem tükrözhető ime külső jelek által a M. G. Egyesület hozzájárulni elhatározta, önkénytelenül azon meggyőződés merült fel minden kebelben, hogy a dicső szellemet, ki alkotója volt minden nagynak, nemesnek és hasznosnak, mely hazánkban az utolsó 35 év alatt maradandón létrejött, csak azáltal tiszteljük méltón és igazi kegyelettel, ha szent fogadást teszünk, hogy a nemzet legnagyobb fiának nyomdokát a cselekvés mezején hűven és lankadhatatlan kitartással követendjük."

FÜGGELÉK.

I.

Interimale Protocolluma a Magyar Országon fel állítando Ló-nemesittő Társaságnak.

I-ő Gyűlése az emlitett Társaságnak, melly Bétsben 1822-ik Esztendőben Januáriusnak 11-ik napján tartatott:

És mellyen személlyesen jelen voltak Báró Brudern Jósef, If. Gróf Eszterházy Károly, Gróf Károlyi Lajos, Gróf Széchenyi Pál, és Gróf Széchenyi István; továbbá meg hatalmasítva voltak Öregebb Gróf Viczay Mihály által Báró Brudern Jósef, Gróf Károlyi István által Gróf Károlyi Lajos, Gróf Pálffy Ferentz és Gróf Károlyi György által Gróf Széchenyi István.

Ezen Gyülekezetben eleinten is mindjárt említtetett, hogy Gróf Hunyadi Jósef betegsége miatt, ki ezen Egyesületnek egyik Fő-előmozdítója vala, több Részvevők meg nem jelentek.

Azomban Grof Széchenyi István rövideden elől adta ezen Társaságnak miként valo formálását, hogy t. i. már 1816-ban azon Lofuttatások által, mellyek *Holitson*, *Ürményben*, és *Bétsnek* közeletén tartattak, fel buzdíttatván a Lo-tenyésztésnek előmozdítására, és Lo-futtatásoknak bé hozattatására több érdemes Tagok öszve állottak u. m. Grof Batthány János Babt, Gróf Eszterházy Josef, Hertzeg Lichnowsky; Hertzeg Lichtenstein Wentzel, Grof Pálffy Ferentz, Grof Steward, Grof Széchenyi Pál, Grof Széchenyi István, és többek. Ezek közül kiki 10 aranytol 100-ig subscribalt, hogy azokbul a legjobb futo Lovaknak számára jutalmak szabattassanak.

És némellyek mindjárt kezdettek is nemes vérű Lovakat

szerezni, hogy igy Joszágokon kis méneseket fel állítván, tiszta vérű Lovak magok szemeik előtt nevelkedjenek.

Minthogy pedig némelly érdemes tagok nem sokára, hogy külső Országokban is ujj tapasztalásokat és Tudományokat szerezzenek, hoszszasabb utakra adták magokat, a tökélletes fel állása ezen Társaságnak hallasztatott. Azomban is Grof Széchenyi István Jegyzéseket a Ló-tenyésztés javéttása eránt írt, és a Vaterländische Blätter nevű Tudosittások által köz haszonra botsájtani iparkodott.

1820-ban Ezen Társaság ujjon formáltatni kezdődött.

1821-ben Ezen Egyesületnek eggyik tagja az utobbi munkáknak, és tanátskozásoknak könnyebbítésére a *Lovas-pállyázás Törvénnyeinek projektumát* ki is nyomtattatta Debretzenben Magyarul és Németül u. m.

1. A melly Lovat valaki olyan tzéllal viszen a pállyára, hogy azzal valami jutalomért, pénzért, vagy akármi más adományért futtasson, annak mulhatatlanul az ő tulajdonának kell lenni.

2. Soha és semmi esetbenn nem léphet a pállyára ugyan azon tulajdonosnak egyszerre két Lova, egy jutalomért.

3. A ki ezen két tzikkely ellen tselekszik, t. i. vagy nem a maga tulajdon Lovát, vagy magának egyszerre két Lovát viszi a pállyára, az el veszti azt a just, hogy valaha ismét jelenthesse magát akármi jutalomért való futtatáson; ezenkivül 50 darab aranyra büntettetik, a melly summa a helybéli szegények között osztodik ki, ott, a hol a versfutás tartodott. Ha pedig ezt a summát le nem tudná tenni: ebben az esetben az idegen Lo, melyet a pályára vitt; vagy ha magának két Lovát vitte egyszerre oda, ez mind kettő haladék nélkül eladodik kotya vetyén a többet igérőnek, kész pénz fizetés mellett, és a pénz a feljebb meg mondatott végre forditodik.

4. A Lovas pályázás törvénnyeinek ki szolgáltatói lesznek: *a*) A Legale Testimonium, mellyet az a Vármegye, a mellyben a versfuttatásnak meg határozando helye fekszik oda küld egy egész nappal a futtatás előtt. *b*) Egy azon három választottak közül, kiket a Lotenyésztető Egygyesület esztendőnként ki nevez; a kinek hasonloképpen 24 orával elébb, mint a versfuttatás el kezdődne, meg kell jelenni annak helyén. *c*) Egy olyan Biró, a ki a jutalom ado, a Legale Testimonium és az Egyesületnek választotja által fog ki neveztetni.

5. A kik Lovaikat valami jutalomért a pállyára kivánják

vinni, azoknak előre hitelesen meg kell mutatni a Legale Testimonium és az Egyesületnek Választottja előtt Lovaiknak eredetét, életidejét, és azt hogy azok az ő tulajdon Lovaik. Ellenkező esetben, t. i. ha futtando Lonak eredetét, életidejét és hogy az az ő tulajdon jószágok, meg nem tudnák bizonyittani: soha és semmi esetben meg nem engedtetik, hogy Lovaikat akármi jutalomért a pályára vigyék. Ha mástól vette a tulajdonos azt a lovat, mellyet a futtatásra bé akar jelenteni: akkor elég a feljebb mondottaknak meg bizonyittására az, ha előmutathatja annak, a kitől a Lovat vette, Bizonyság Levelét, két esméretes Tanuknak aláirásával. Ha pedig a tulajdonos maga nevelte azt a Lovat, mellyet a pályára akar vinni: akkor tartozik törvényes Tanubizonyság által meg mutatni, millyen idős az? mitsoda fajból származik? és hol jött a világra?

6. Ugyan azon egy jutalomért leg feljebb tsak husz Lo futhat.

7. Azok a kik Lovaikat akármi jutalomért a pályára kivánják vinni, tartoznak azokat a futtatás napját meg előző estve fel jegyeztetni a Legale Testimoniumnál, az Egygyesület Választottjának jelenlétébenn. A ki ezt el mulasztja, semmi esetben nem viheti Lovát a pályára. A legelsőben feljegyeztetett 20 Lo fut a jutalomért, a többi ki rekesztődik. Ha pedig a történne meg, hogy husznál többen akarnák magokat egyszerre fel jegyeztetni ugyan azon egy jutalomra: abban az esetben, hogy minden részre hajlás elkerülődjön, mind azoknak a nevei fel irodnak, egy edénybe vettetnek és valami gyermek által huzattatnak ki. Azon husz személlyeknek, kiknek nevei ki huzodtak, leszsz jussok Lovaikat a meghatározott jutalomért a pályára vinni. Azomba, ha a jutalom ado meg engedi, előre valo fel jegyeztetéseknek is lehet helyek.

8. Ha egy jutalomra tsak egy ember jelenti magát: az minden versfuttatás nélkül el nyerheti a jutalmat, ugy mind azon által, hogy Lovát tartozik a pályára vinni, és azzal ennek egész ki terjedését végig futtatni.

9. Az a Lo lesz a győződelmes, és a nyeri el a jutalmat, a melly leg először el éri a fejével a nyerő helynek lineáját.

10. Ha ugy történne a dolog, hogy két Lo ollyan egyszerre érne el a tzélhoz, hogy a Biro nem tudná meg határozni, melliyik a kettő közül a győzedelmes: akkor annak a két Lonak ugyan azon fel tételek alatt az az ugyan azon teherrel még egyszer

végig kell futni ugyan azon távolságot. A mellyik ezen futtatásban meg előzi a másikat, a nyeri el a jutalmat. Ellenben minden egyébb Lovak, mellyek először ama kettővel együtt futottak, ki rekesztődnek ezen második futtatásból.

11. Melyik Lo légyen a győződelmes, ennek meg határozása annak a Bironak tiszte, a kit a Legale Testimonium, az Egygyesület Választottja, és a Jutalom ado egyetértve kineveznek. Az a Biro az említett dolgon kivül semmiben egyébben nem itél, ellenben az ő ki mondott Itéletén, akár mit tartson is az, minden Feleknek meg kell nyugodni.

12. A Lovaknak életideje Aprilis első napjától számláltatik.

13. Minden versfuttatások délelötti 10 órától fogva, délutáni 3 óráig tartódnak.

14. A melly Lo elesik, vagy a pályából ki tér vagy a rajta Lovaglót le veti, az nem lehet győződelmes.

15. Mindennek, a ki jutalmat ád, szabadságában áll meg határozni: mitsoda tulajdonságokkal kell birni s mit kell teljesitteni valamelly Lonak hogy a fel tett jutalmat el nyerhesse. Meg határozhattya azért a Jutalom ado, mitsoda terhet kell vinni, 's mitsoda távolságot kell végig futni azoknak a Lovaknak, mellyek az ő általa fel tett jutalomért futnak.

16. Az egyenlő idejű és egyenlő nemű Lovaknak, ha ugyan azon egy jutalomért lépnek a pályára, a terheknek is tökélletessen egyenlőnek kell lenni.

17. A 16-ik Tzikkelyre a Legale Testimoniumnak és az Egygyesület Választottjának kell vigyázni. Annál fogva minden, a ki verset futtatott, tartozik mindjárt a futtatás után a nyerő helyre menni, a hol magát a Legale Testimoniumnak s az Egygyesület Választottjának jelenlétében meg másáltatja. Ha valaki két fontal könnyebb mint kellene lenni a Lovaglonak, még az el nézödik. Ha pedig az, a ki verset futtatott, el mulasztja maga meg méretését vagy pedig két fontnál többel találtatik könnyebbnek, mint tartozna lenni, hasonlóképpen ha a futtatás után elébb mint magát meg méretné, valakinek kezet ád, vagy utoljára ha másutt száll le a Lorol, nem pedig a nyerő helyen a Birák előtt: ezen esetekben semmiképpen nem nyerhet az a Lo, a mellyen lovaglott. Annál fogva azé a Loé a jutalom, melly amaz utánn legjobb volt. Ha pedig ezt a Lovat meg nem tudná határozni a Biro, akkor még egyszer kell futni minden Lovaknak, azt kivévén a mellynek

Lovagloja könnyebbnek találtatott, valakinek kezet adott vagy nem a nyerő helyen, hanem valahol másutt szállott le.

18. A Lovaglónak nehézségéhez számláltatik a nyereg, a takaró és a korbáts.

19. Ha a Jutalomado a Lovaglo nehézségének, s a pálya hoszszuságának meg határozásán kívül azt is meg kivánná, hogy valamelly Lo kétszer előzze meg a többit, hogy győzedelmes lehessen, s a jutalmat el nyerhesse: ebben az esetben az a Lo leszsz a győzedelmes, és a nyeri el a jutalmat, a melly kétszer ér először a győző hely lineájához.

Ha ezt ugyan azon egy Lo kétszer egymás után tellyesitti, akkor kétszeri futással el nyerettetik a jutalom. Ha pedig p. o. az első futtatásban az A Lo, a másodikban pedig a B Lo lenne győzedelmes; akkor harmadszor is futtatni kell. Ha ekkor vagy az A vagy a B Lo még egyszer nyer: meg van határozva a győzedelmes, mert az a Lo nyeri el a jutalmat, melly kétszer első volt. De az is megtörténhetne, hogy az első futtatásban az A, a másodikban a B, a harmadikban a C Lo előzné meg a többit. Ebben az esetben ennek a három győzedelmes Lonak még negyedszer is kell futni és a mellyik akkor győz, a nyeri el a jutalmat. Mind azok a többi Lovak, mellyek ugyan azon jutalomért futottak, kimaradnak ebből az utolsó futtatásból, mert ennek tsak a három győzedelmes Lora nézve van helye. Szabadságában áll azomban a Jutalomadonak tsak azt a két Lovat futtatni harmadszor, mellyek közül az egyik az első, a másik pedig a második futtatásban győzött; ugy hogy a negyedik futtatásra soha se kerüljön a dolog, hanem két vagy három futtatás által meg határozodjon a győződelem.

20-or. Szabad a Jutalomadonak meg határozni azoknak a Lovaknak faját és hazáját, a mellyek az ő általa feltett jutalomért futnak.

21-er. Minden támadható kétségek s visszálkodások a Legale Testimonium és az Egyesületnek Választottja által igazíttatnak el. Ha pedig valamellyik Fél ezeknek itéleténn meg nem nyugodna: akkor az Egyesület igazítja el a dolgot.

22-er. A Lótenyésztetők Egygyesülete áll azokbul a Tagokbol, a kik esztendönként leg alább száz darab aranyat tesznek fel jutalomul pro Bono Publico. A kik ezt nem adják, nem vevődhetnek fel az Egygyesületben. A kik pedig ezt adni meg szűnnek, azok magok rekesztik ki magokat a Társaságból.

23-or. Pest Várossa néződik ugy mint a Versfuttatásnak közös helye. Ott kell meg jelenni az Egygyesület minden Tagjainak minden Esztendőben 31-ik Májusban. De küldhetik magok helyett Meghatalmazottjaikat is: a kik mindazáltal soha se lehetnek egyszerre az Egyesület két Tagjának képviselői.

Ha az egész Egyesület együtt van: a voksok többsége szerént, mellyek mindenkor fel írattatnak, minden Esztendőre három Választottak neveztetnek ki, a kiknek tiszte a pályázás Törvénnyeinek és reguláinak fentartásában, és minden viszsza éléseknek el háríttásában áll. Ezen három Választottaknak egymás között el kell rendelni: mellyik menjen közülök ez vagy amaz versfuttatáshoz, hogy sehol se futtassanak valami jutalomért, a hol ő közülök egy jelen nints. Ugyan ezen három Választottaknak kötelességében áll, minden esztendőben, mikor ő helyettek ujjak választodnak, olyan írást adni bé az Egygyesületnek, a melyben fel legyenek jegyezve mind azok, a kik jutalmat nyertek, Lovaikkal s ezeknek fajával együtt.

Azok a Jutalomadok, a kik a magok tulajdon jószágokban adják a jutalmat, magok tartoznak gondoskodni a futtato helyrül, a tzövekekrül, a Biro székiről, a Mázsárol. A mi pedig azokat a Jutalomadokat illeti, a kik Pesten teszik fel jutalmaikat: ezek el osztják egymás közt az említett költségeket, mellyek a három Választottak gondoskodása alá tartoznak, s ezek által számolodnak fel amazokra. Semmi más költséget az említetteken kívül tenni nem szabad.

24. Egy Jutalomadonak sem szabad valakitől pénzt kivánni azért, hogy jussa légyen lovát a pályára vinni valami jutalomért.

25. Ha egy nap több jutalmak tétetnek fel, szabad leszsz ugyan azon Lonak mindazokért a Jutalmakért futni.

26. A futtatás napját megelőző estve meg határoztatik a Legale Testimonium és az Egygyesület Választottja által és ki hírdettetik a Versfuttatásnak bizonyos ideje és rendi. Ha az ora meg van határozva, senkire se várakozzanak. A ki akkorra meg nem jelenik, elveszti a futtatáshoz való jussát.

27. Azok a Versfuttatok, a kik mások előtt a futtatás közbe keresztül-kasul járnak, azokra tolakodnak, azokat verik, vagy más alatsony és tsalárd eszközökhöz folyamodnak, hogy győzhessenek: nem lehetnek nyertesek; és ki nyilatkoztatodik, hogy ők soha többé semmi jutalomért nem futtathatnak.

28. Ha valaki ellen, légyen bár az akár tulajdon Ura a Lonak,

akár ennek Lovászsza, valami gyanus tselekedet vagy épen valami tsalárdság bizonyíttatik: az illyennek soha sem leszsz szabad akár mi jutalomért a pályára hozni Lovát, vagy futtatni azzal. A Választottaknak kötelességek az illyeneket feljegyezni és az Egygyesületnek bé adni.

29. Állandoul meg határoztatik, hogy egy Lo sem léphet valami jutalomért a pályára, ha tsak négy esztendőt bé nem töltött.

30. Ha valami előre elnem látott környül állás miatt szükségesnek látszana, hogy ezek az elől számlált Törvények s Regulák meg változtatodjanak és meg bővittödjenek, akkor egy Toldalék fog ezekhez adodni, melly a mostaniaknak hijjánosságát ki potolja, a mi ezekben nem egészen jo, azt meg változtatja és ez által a szükséghez képes mindent meg világosít.

* * *

Ezen törvényeknek meg rostálása a jövő Gyülésre hagyatván most azomban is az határoztatott meg hogy utobb minden aktákban az Egygyesületnek minden Tagjai Alphabeticus rend szerént adattassanak elöl. És hogy addig még ezen Társaság Eö Felsége által helyben nem hagyattatik, minden munkák tsak provisorice és interimaliter tractáltatnak.

A Protocollum pedig két nyelvben vezettessen u. m. Magyarul és Németül. Költ mint fellyebb Liebenberg János Inter. Jegyző.

II. Gyűlése, melly Bétsben 1822-ik Esztendőben 18-dik Januariusban tartatott.

Személlyessen jelen valának Baro Brudern Jósef, Ifjabb Grof Eszterházy Károly, Hengelmüller Ur, Grof Károlyi István, Grof Károlyi Lajos, Her. Lichnovszky, Grof Pálffy Ferdinánd Excellentiája, Grof Széchenyi Pál és Grof Széchenyi István; — továbbá meghatalmaztatva voltak Hertzeg Eszterházy, Hertzeg Grasalkovits, Grof Károlyi György és Grof Pálffy Ferentz által Grof Széchenyi István, Öregebb Grof Viczay Mihály által pedig Baro Brudern Jósef.

Eleintén is mindjárt mély szomorúsággal jelentetett az azon napokban történt Grof Hunyady József Eö Nagyságának halála, a ki a Lo-nemesítést a maga ménesében igen előre mozdította, és Jószágain tartott Lo futtatásokkal is szép példát mutatott.

Mostan a Jutalomadok részszerént személlyessen, részszerént

meg hatalmazottaik által ki nyilatkoztatták szándékjaikat és e következendő ajánlásokat tettek

a) Hogy mindegyik közülök Esztendőnként 100 species Aranyokat ád.

b) Es pediglen szabad akarattyok szerént több Esztendőkre ugyan de a nélkül hogy ebbül kötelesség vagy kénszerittés következhetne: Báro Brudern Josef, Hertzeg Eszterházy Miklós, Grof Festetits László, Her. Grasalkovits Antal, Hengelmüller Mihály Ur, Grof Pálfy Ferdinánd és Ör. Grof Viczay Mihály.

c) Többek pedig ajánlották, hogy azon jutalmat örökös időre akarják fundálni, hogy az által a Lo-tenyésztők annál nagyobb ösztönt nyerjenek a nemessebb nemű Lovaknak nevelésére, u. m. Grof Batthányi János Babt., Ifj. Grof Eszterházy Károly, Grof Károlyi István, Grof Károlyi Lajos, Grof Károlyi György, Her. Liechnyowszky Eduard, Grof Széchenyi Pál és Grof Széchenyi István.

Továbbá meg állapodtak abban mindnyájan, hogy Báró Wenkheim Josef T. N. Krasso Vármegyének Administrátora, ki mind a nevezetes ménessével, mind a közre botsájtott helyes írásával a *Lo-tenyésztésnek helyre állíttássárul Pesten 1815* a Lovak jobb nevelését előre mozdította, meg kérettessen, hogy azon Egygyesületnek Tagjává lenne. Egyszersmind Előljáróknak neveztettek Grof Széchenyi István, Báró Wenkheim József, és Ör. Grof Viczay Mihály.

Követeknek kik Felséges Császárunk Királyunkat, minden Actákat által adván hív Jobbágyi alázatossággal kérjék, hogy a Társaságnak fel állíttását meg engedni, annak Statutumjait helybe hagyni, és Lo-futtatásnak rendszabásait meg erősitteni kegyelmessen méltóztatná; egyszersmind pedig azt is Kegyelmessen meg engedné, hogy azon Társaságnak Pártfogójának, Protectorának Eö Császári Királyi Hertzegsége Nádor Ispányunk mély alázatossággal meg kérettessen, ki neveztettek Grof Ferdinand Pálffy Eö excellentiája és Grof Széchenyi István.

Egy Meg bizottság neveztetett ki, hogy az az Egyesületnek Statutumjait, a Lo-futtatásnak rendszabásait és minden szükséges más Irományokat rendbe hozzon, és ki dolgozzon; annak tagjai lettek Báro Brudern Josef, Grof Károlyi Lajos, Grof Pálffy Ferdinánd, Grof Széchenyi István, továbbá Báro Veselényi Miklós, Nagy Pál Tábla Bíró, Appel Károly és Liebenberg János Uro-

dalmi Directorok, és hogy az utolso azomban a Protocollumot vezesse.

Az utóbbi munkáknak világosabb voltára nézve kérdésben vetetett az is, hogy mit kellessen *tellyes vérű* vagy *tiszta vérű* Lonak nevezni? és mind abban állapodtak meg, hogy ámbátor mindazon Lovak, mellyek ugyan azon egy vérbül más idegen vérnek közben keverése nélkül mind Attyokra mind annyokra nézve veszik eredetöket, tellyes vérüeknek vagy is tiszta vérüeknek neveztethetnek és így Magyar, Németh, Lengyel, Orosz és a t. Lovak is lehetnek tellyes vagy tiszta vérüek, még is közönségessen a Lo kedvellők és Ménes Mesterek által közönségessen per Excellentiam az *Orientalisi* vagy is *Napkeleti* Lovak nem külömben az Europaiak, kiknek Apai és Anyai Ágozatok az említett Napkeletiekrül egyenessen és minden idegen vérnek közbe keverése nélkül származnak, hivattatnak *tellyes-vérű*, *tiszta-vérű* vagy *nemes* Lovaknak.

Hanem nem minden Napkeleti Lovaktol erednek az ugy nevezett tellyes vérüek, hanem tsak az *Arabsoktol Barbariaiaktul* és némelly *Persa* s *Török* fajoktol és különösen leginkább a *Dongola* Lovaktul.

Ezen nemes vérű Lovaknak az erejek és sebességek igen nagy és még nagyobb a győzések vagy kitartások.

E szerént *fél vérű* vagy *nemesített* Lovak által értetődnek, mellyeknek egyik elejök keleti vérből vette eredetét; lehetnek pedig $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$ vagy $\frac{7}{8}$ vérüek. Ezek is a teher hordást és futást sokkal tovább szokták kitartani, mint sem a közönséges származásu Lovak.

A *közönséges Honyi* vagy hazabéli Lovak Europának minden Tartományába külömböznek és külömbb fajtákat formálnak.

Az Egyesületnek tzélja az leszen, hogy az egész Austriai Monarchiában a Lovaknak javittását, a mennyire azt a tehetsége meg engedi, előre mozdítja; azomban mindenkor leg inkább is különössen azon fog iparkodni, hogy *kedves Magyar Hazánknak* Ló tenyésztése jeles előmeneteleket tegyen.

Úgy fogja tehát az adományokat alkalmaztatni, hogy jollehet leg számossabb jutalmak Magyar Országban nevelt Lovakra lesznek ki téve, még is egynéhányan az egész Monarchiabéli Lovakra ki terjesztessenek, sőtt egy páron egész Europának Continenséből is Lovak állíttathassanak. — Mindazonáltal ugy vélte az Egyesület, hogy most még az Angliában nevelt tiszta vérű Lovakat ki kellene

zárni; addig is, méglen a nálunk nevelt nemes vérü Lovaknak sebességekrül és győződésekrül bizonyosabbak nem fogunk lenni.

Továbbá az Egyesület Baro Brudern Josef Eö Nagyságának projectumára azt határozta meg, hogy a végre, hogy ezen közjóra tzélzó Társaságban sok és számos, Érdemes, buzgo Hazafiak részt vehessenek, tehát a Jutalomadók, kik most ezen Egyesületnek alapját teszik, annak Társai nem a jutalomadásért legyenek, hanem hogy ha azon kívül még a több külömbbféle költségekre u. m. a Futtato pályának el készíttésére 's jo karban valo fent tartására egynehány Individuumoknak fizetésével, nyomtatásokra, hiradásokra és a. t. ki ki közülök 20 ft. C. M. Esztendőnként adni fog; és hogy ugyan ezen principiumbol mind azon érdemes Hazafiak, és Austriai Monarchiának más betses Lakossai, kik vagy meg kérettetvén, vagy azt magok kivánván, az Esztendei 20 fkat C. M. a közös Cassába béfizetni ajánlják, ezen Társaságba fel vétessenek.

Ezen hasznos végzésnek elől mozdittására Báro Brudern Josef és Grof Széchenyi István lettek Pestre deputalva, hogy ott Báro Wenkheim Joseffel egyesülve ezen Társaságot gyarapítani iparkodjanak és ha az egyszer lábra áll, azontul Pest légyen az Egyesületnek Centralis helye.

És ugyan azért hogy a Társaságnak jövedelmei tsorbulást ne szenvedjenek, abban állapodott meg az Egyesület, hogy kebelyekben ne légyenek *Tiszteletbéli* és *Levelező* Társak.

Annak utánna az Egyesület meg hagyta a Megbizottságnak, hogy a munkának könnyebbítésére és bátorságosabb itéletek hozására, mind a Lovak nemesittésére, mind a Lo-futtatásra nézve azon Nemzetnek tapasztalásait (a mennyire azok mi nálunk is alkalmasok volnának) kövesse, melly ezen két dolgokat már századoktól fogva gyakorolja és azért vizsgálja meg a Megbizottság az Angolyoknak ezen dolgok eránt tett rendszabásaikat.

Meg hagyta az Egyesület a Megbizottságnak, hogy mivel az Angolyoknak tapasztalások szerént nem minden Esztendőbéli korokban egy arányossan nevelkedik a Lovaknak ereje, hanem az életeknek első Esztendejekben jobban erősödnek mint utobb; azért az Ángoly Lo-futtatásbéli Kalendariumokbul a nehézségeket ki keresvén egy kultsot dolgozzon ki a Lovaknak külömbbféle korokhoz képest, melly probául szolgálhatna a mi Lovainkra is, és a mellyet utóbb a tapasztalás vagy meg erősittene vagy jobbításra alkalmatosságot adna.

Mivel azon esetben, hogy ha valamelly jutalomnak el nyerésére háromszor vagy négyszer is kellene a Lovaknak futni, méglen egy Lo kétszer győzne, a lovagló azon tsinnal élhetne hogy a második s talán harmadik futásban is Lovával tsak lépve s rövid meszeségre menne; hogy az magát ki pihenvén az utolso futást annál sebesebben tehesse; — így ennek el kerülésére Angliában szükséges, hogy minden futtatásban azon idő alatt, mellyben az első Lo pálya végit el éri, mind a többi is az utolso *Distanziánál* légyen, ha tsak a többi futtatásoktol ki nem akar zárattatni. Ezen utolso Distantia ottan 240 Yard, melly $115^{4}/_{6}$ Bétsi ölet tészen. Igy tehát minálunk az *utolsó Distantia* kerék számban 110 ölben állapíttatott meg.

Ajánltatott még a Meg bizottságnak az is, hogy arra vigyázattal lenne, hogy mind a Jutalomadók, mind a Társaság közbe való lépés minden modon könnyebbíttessen, a közülök valo ki lépés pedig, a mennyire azt a sértés nélkül meg hagyatandó szabad akarat megengedi, nehézzé tétessen.

Az után tekéntetbe vette azt is a Társaság, hogy több okokra nézve jo a Lovaknak honnand valo származását tudni, és azt idővel számosabb eleire vissza vinni, mert ha valamelly Lovak fajtájábul sok győzedelmesek erednének, azon fajtának ivadékjait fel keresni és szaporittani tudhatnánk, de továbbá tsak a származásoknak elől mutatása által fogjuk aztat meg látni, hogy millyen tiszta-vérbül fajzott és melly vérrel kevert s fel frissített Lovak fognak tökéletesebbek lenni? Mind ezen okokra nézve tehát abba megállapodott az Egyesület, hogy azon Lovaknak, mellyek 1824-ik Esztendő után születni fognak, az Apát, Anyát, és születés helyet is hiteles Irománnyal meg kellessen mutatni.

Továbbá meg határoztatott, hogy Heinrich János kapitány kéréttessen meg a Titoknoki hivatalnak felválolására.

Végtére közakarattal meg egyeztek abban, hogy mindnyájan minden tehetségekkel azon fognak iparkodni, hogy ezen Egyesületnek dolgai előre mozdíttassanak, és még e folyó Esztendőben ha mindjárt Őszel is, a leg első futtatás Pesten meg tartasson. Költ mint fellyebb. Liebenberg János Interim. Jegyző.

III. Gyűlés, melly Bétsben tartatott 25-ik Januariusban.

Jelen voltak Baro Brudern Josef, If. Grof Eszterházy Károly, Hengelmüller Mihály Ur, Grof Károlyi István, Grof Károlyi Lajos,

Her. Lichnowszky Eduard, Grof Pálffy Ferdinand Excellentiája, Grof Széchenyi Pál és Grof Széchenyi István. Meg hatalmaztatva voltak Eszterházy Miklós, Her. Grassalkovits Antal és Grof Károlyi György és Grof Pálffy Ferentz által Grof Széchenyi István, Ör. Grof Viczay Mihály által pedig Baro Brudern Jósef. Jelen voltak továbbá Grof Alberti Bartholomaeus Obester, Appel Károly Urodalmi Director, Grof Eszterhazy Vintze Al-Ezredes, Grof Eszterházy Mihály Kapitány, Fehérváry Gábor Tábla Biro, If. Grof Hunyady Jósef, Justinus Janos C. K. Udv. Ménes Inspector, Liebenberg János Urodalmi Director, Büki Nagy Pál Tábla Biro és Báro Weselényi Miklós.

El olvastattak most azon munkák, mellyeknek rendbe hozása, s részszerént ki dolgozása a második Gyülésben ki nevezett Meg bizottságnak meg voltak hagyva; azok a Gyülekezetben ujra fontolora vetetvén és sok helyeken változtatván s jobbítatván, a mint itt következnek úgy határoztattak meg végképpen:

Eö Felségéhez nyujtando Instantia (és mellékletei)*):

A) Rendszabásai a Lo-Versfuttatásnak Magyar Országban.

B) Lo-futtatásbeli jutalmakat fondálni kivánnak.

C) A Fondationalis Levél. Ez utóbb több fondállo Tagoknak kivánságok és némelly másoknak észre vételeik szerént egy kevés változással utóbb a negyedik Gyülésben megállapittatott.

D) Az Ujságokba teendő Tudosittás. Lofuttatásoknak jutalmai.

E) Statutuma a Magyar Országi Lo-Tenyésztő Egyesületnek.

F) Közelebbi meghatározása és Feltételei a Versfuttatásoknak.

G) Kik a Lo nemesittő Egyesülethez bé állani kivánkoznak, magokat e következendőképpen irták be 30-ik Januáriusig 1822.

Költ Bécsben mint fellyebb. Liebenberg János Interim. Jegyző.

IV. Gyűlés, melly Bétsben 1-sö Februáriusban tartatott.

Es a mellyen jelenvoltak If. Grof Eszterházy Károly, Grof Károlyi István, Grof Károlyi Lajos, Hertzeg Lichnovszky Eduard, Grof Pálffy Ferdinánd Excellentiája, Grof Széchenyi Pál, Grof Széchenyi István. Meghatalmasitva voltak Hertzeg Eszterházy

*) A folyamodvány és mellékletei megjelentek Viszota Gyula: Széchenyi és a magyarországi lóversenyek megalapítása című czikkében, a Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 1904. évfolyamának 1. és 2. füzetében.

Miklós, Hertzeg Grasalkovits Antal, Grof Károlyi György és Grof Pálffy Ferentz által Grof Széchenyi István. Továbbá még jelen voltak Grof Alberti Bartholomaeus Ezredes, Grof Eszterházy Vincze Al-Ezredes, Grof Eszterházy Mihály Kapitány, Fekting Ferentz, Justinus János Cs. K. Udv. Ménes Inspector, Liebenberg János Urad. Director, Nagy Pál Tábla Bíro és Báro Veselényi Miklos.

Eleinten is mindjárt Grof Pálffy Ferdinand Excellentiája és Grof Széchenyi István azon követségrül, mellyet a fel állando Egyesület nevében Eő Felségénél végre vittek, tudosittást tettek, előladván, hogy melly kegyessen vetetett ezen dolog Eö Felsége által.

Arrol volt azután a tanátskozás, hogy melly terhek adattassanak a Lovaknak? Meg egyeztek abban, hogy a mint a tapasztalás mindenben legjobb tanito Mester, ugy ezen dologban is az követtessen, és azért jonak találták mind azt, a mit ezen Tárgyban az Angol Nemzet már századok olta tapasztalt, addig is sinor mértékül venni: a méglen a mi tulajdon proba tételeink idő folytával azt vagy ujjra helyben hagynák vagy némelly tekintetekben változtatásokat javasolnának.

Az Angolyok tapasztalása szerént a Lovaknak ereje az időkoroknak nem minden esztendejében egy arányossan nevelkedik, hanem az életeknek első Esztendejekben az erejök nagyobbat nő, mint sem utóbbi ideiekben. — Továbbá a Lovaknak némelly fajtája lassabban fejtegeti ki az erejét, és annak több Esztendő is szükséges a tellyes tökéletességének el érésére: A kik Nap keleti vérből tisztán származnak, azok közönségesen 7-ik Esztendőben érik el a tellyes meg lett állapottyokat; a mellyek vérének tsak egyik része Nap keleti azok közönségessen 6-ik Esztendejökkel erősödni meg szünnek; a közönséges honyi Lovak sem látzatnak 6-ik Esztendejök után vagy nagyságban vagy erőben nevelkedni. — Talán ennek oka részszerént az is, hogy az első Lovak jobban és továbbá kéméltetnek. — Végtére azt is vették észre, hogy a Kantzához és herélt-Lohoz képest elegendően terheltetik a Mén Lo, hogy ha az légyen bár akármelly időkori, három angoly v. i két s fél Pos. fontal többet visz.

Ezen tekintetekre nézve proba gyanánt addig is, míglen majd a tapasztalás idővel talán mást nem tanátsolna a terheknek proportio, a Lovaknak időkorához képest e következendő modon határoztatott meg, u. m.

Tábla a viendő terhekről

hogy melly Proportioban nevelkednek azok a Lovaknak időkorokhoz képest.

	Lovaknak időkora				Jegyzések
	4 Esztendő	5 Esztendő	6 Esztendő	Öregebb	
	Posonyi Fontok				
A 4 Esztendős Lo által hordando teher azon környül állásokhoz képest, a mellyeket tekinteni kell, vagy azon tzélra nézve, mellyet el érni kivánunk határoztatik meg és 98. Pos. fontol 116 fontig külömbözhet; azomban ha már ezen első teher meg állapittatik, akkor a többi időkori Lovakra nézve, hogy azok a 4 Esztendősökhez képest kelleténél nehezebben vagy könnyebben ne terheltessenek, az ezen Tabellában ki tett terhek tartassanak, u. m:	98	103	106	108	Ez a közönséges Angoly futtatásokban teher.
	99	104	108	110	
	100	106	110	112	
	101	108	112	114	
	102	109	113	115	
	103	110	114	116	
	104	112	116	118	
	105	113	117	119	
	106	114	119	121	
	107	116	121	123	
	108	117	122	124	
	109	119	124	126	
	110	120	125	127	
	111	122	127	129	
	112	123	128	130	
	113	124	130	132	
	114	126	132	134	
	115	128	134	136	
	116	130	136	138	Ezen nehézség tartatik a Királyi jutalmakra való futtatásokban.

Olly futtatások is lehetnek, mellyekben a Lovasnak terhe tekéntetbe nem vétetik, de ez tsak olly Lovaknál esik, és ott is tsak néha, mellyek nem tiszta keleti vérből veszik fajzásokat.

*

Azután pedig az örökös jutalmak eránt való Fundationalis Levél a következendő modon állapíttatott meg, azon hozzá tétellel

mindazon által, hogy ha ne talántán még a Fundálok közűl egyik vagy másik azon Levélben még valamelly változtatást tenni jónak gondolná, az szabadságában állyon.

A fundationalis Levélnek közönséges példázattya tehát ez volna: Mivel én alább irott Kedves Hazámtól számtalan jótéteményeket és haszonvételeket vettem és szünet nélkül most is veszek, örökösseim pedig jövendőben venni fognak, tehát magamat kötelesnek tartom, hogy annak díszére s javára a Vagyonomnak egy valamellyes részét fel áldozzam, és azért ezen Fundationalis Levélnek ereje szerént, a Magyar Országi Lovak nevelésének javétásának és nemesitésének előmozdittására magamat és örököseimet arra kötelezem, hogy esztendőnként egy száz körmötzi speczies aranyokat Lofuttatás Jutalmára ki tenni s fizetni e következendő feltételek alatt tartozzak és tartozzanak, úgy mint:

1-ör. A Lofuttatás minden esztendőben Pesten a Magyar Országi Lo nemesittő Egyesület által meg határozattando napon tartasson.

2-or. Ezen jutalomért futo Lovak következendő terheket legyenek kötelessek vinni, ugy mint (itt ki ki a nehézségeket, meszeségeket, más egyébb feltételeket és a futo Lovaknak kivánt tulajdonságait elől adja; Grof Széchenyi István p. o. illy modon:

a 4 esztendős vagy 5-öd fűre menő százhét fontot,
az 5 esztendős vagy 6-od fűre menő száztizenhat fontot,
a 6 esztendős vagy 7-ed „ „ százhuszonegy „
az öregebb pedig százhuszonhárom fontot.)

A Ménlo pedig akármelly idős, harmadfél fontal erőssebben terheltessék, mint a kantza vagy Herélt Lo.

A Pályafutásnak hoszsza három ezer öl lészen, mellyeket tsak egyszer kell nékiek által futni.

Itt mindenütt a most szokásban levő Posonyi vagy is Bétsi font és öl értetődik.

Futhatnak pedig azon jutalomra Europának száraz földgyén született minden Lovai, olly modon mindazonáltal, hogy a melly Lovak 1824 esztendőtül kezdve születtetni fognak, azoknak Attyok és Annyok bizonság Levéllel mutattassanak meg; különben a Versfutásbol ki rekesztessenek.

3. Azon száz aranyok körmötziek vagy is császári simpla species aranyok, egyet négy s fél Conventios (husz forintos lábra vert) forintokra vévén és ezen pénznek minden esztendőben

az Egyesület által ki rendelt időre az említett Egyesületnek Pesti Cassájába francon és minden egyébbi költségeknek terhe nélkül kell adattatni.

4. Ezen esztendőnként bé fizettendő száz aranyok azon Joszágoknak jövedelmébül fognak mindenkor le tetetni, mellyeket én alábbirott mostanában birok és pediglen nem tsak az életem napjáig, hanem ezen Fundationalisnak erejével az örökösseim is, kik azon Joszágoknak birtokába jönnek, köteleztetnek az említett pénzt a fent ki tett tzélra esztendőnként fizetni.

5. Azonban ezen pénz soha és semmi esetben más akármelly néven nevezendő tzélra nem kívántathatik és nem fordéttathatik és szinte ugy ezen pénz soha és semmi esetben mint Kamat nem tekéntethetik, és annak Tőke-pénze azon Joszágoknak Birtokosaitol nem követeltethetik: hanem ha valaha akármelly előre nem láthato okokbol ezen Magyar Országi Lonemesitő Egyesület meg szünne, vagy más külső Országi Társaságal öszve kaptsoltatna, a vagy a Lovak Versfuttatása nem tartatna; akkor azon Joszágok Birtokossai a száz aranyoknak le tételétől azonnal fel oldatnak.

6. De ellenben én is le mondok a magam és Örökösseimnek nevében ezen fundálás vissza vételének vagy más végre valo fordíttásának Jussairól. Mindazonáltal fent tartom magam és Örökösseim közül a leg öregebbnek számára azt a szabadságot, hogy a környül állásoknak javaslása szerént a futo Lovaknak tulajdonságait és hogy a nyerés kedvéért mit kellessen azoknak végre vinni, az Egyesületnek helybenhagyásával változtathassam és változtathassák.

De valamint én magamtol és örökesseim magoktol változtatást nem tehetek és nem tehetnek, ugy az Egyesület is a jutalom nyerésre meg határozott feltételekben egyedül és az én vagy leg idössebb örökösömnek helyben hagyása nélkül semmit nem változtathat, mert külömben ezen Fundationak ereje és ebből származo kötelességek azonnal meg szünnek.

7. Azon esetre pedig, hogy ha vagy én vagy az Örökösseim az itt kirendelt pénzt annak idejében a Társaság-Cassájába bé fizetni el mulasztanám, vagy el mulasztanák a Magyar Országi Lo nemesítő Egyesületnek vagy annak képiben a Társaság Előljárójának keresete s fel peressége lészen az illető Biroság előtt az illyes nem fizető ellen.

És ez a fundálásomnak szándéka, a mellyet midőn szentül, sér-

tetlen és örökké mindenekben megtartani és tartatni kívánok, annak nagyobb erejére ezen örökös erősségű Fundationalis levelet három Példányba el készítve (mellyeknek egyike Hiteles helyre, másika az Egyesületnek Leveles tárába, és a harmadik a Familiámnak Archivumába le tétessen) tulajdon kezemnek alá írásával és szokott petsétemnek reá nyomásával meg erősítettem. Költ . . .

*

Továbbá a 2-ik Gyülekezetnek azon végzése, mellyben Báro Brudern Josef és Grof Széchenyi István Pestre deputáltattak, hogy ott Báro Wenkheim Joseffel egyesülve ezen Társaságot gyarapittani iparkodjanak, ismét ujjíttatott.

Végtére meg határoztatott, hogy mihelyest ezen Egyesületnek Pesten elegendő számos Tagjai fognak lenni, azonnal Pest Városa legyen a Lo nemesítő Egyesületnek közép pontya és Fő-helye. Költ mint fellyebb. Liebenberg János Interim. Jegyző.

(Eredetije a M. T. Akadémia Széchenyi-múzeumában.)

II.

Széchenyi folyamodványa a magyar kanczelláriához.

Kívül: Ad Excelsam Cancellariam Regiam Hungarico-Aulicam humillima Instantia Comitis Széchenyi intus adnexum Publicationis meritum publicis Ephemeridibus inserendum ordinari supplicantis.

Belül:

Excelsa Cancellaria Regia Hungarico-Aulica!

Infrascriptus eas congruas dispositiones benigne gratiose ordinari humillime supplicat, quatenus Adnexam hicce ·/. publicis Ephemeridibus inseris publicarique valeat.

Viennae d 12a Januarii 1822.

Comes Stephanus Széchényi.

Melléklet: Pferde-Wettrennen-Preise.

Die Unterfertigten haben Preise auf Pferd-Wettlaufe festgesetzt, und zwar theils für Pferde, die auf dem ganzen Continent Europas geboren, theils für solche, welche in der oesterreichischen Monarchie, theils aber solche, die nur in den ungarischen Provinzen geboren und erzogen wurden.

Diese Wettrennen werden vom Jahre 1822 angefangen, alljährlich im Monath Juny in der kön. Freyenstadt Pesth abgehalten werden, und an welchen Theil zu nehmen jedermann höflichst ersuchet wird.

Die Preise sind für 1822 von jedem der Unterschriebenen Hundert K. K. Dukaten in Gold.

Für das Recht sein Pferd mitrennen zu lassen, wird nichts entrichtet. Die näheren Umstände und Aufschlüsse, werden später ebenfalls durch die Zeitungen bekannt gemacht werden.

Wien den 12 Jänner 1822.

Baron Joseph v. Brudern, Ein Unbenannter, Graf Karl von Eszterházy, Ein Unbenannter, Graf Ladislaus v. Festetits, Herr Michael v. Hengelmüller, Graf Stephan v. Károlyi, Graf Ludwig v. Károlyi, Graf Georg v. Károlyi, Ein Unbenannter, Graf Ferdinand v. Pálffy, Graf Franz v. Pálffy, Graf Paul v. Széchenyi, Gr. Stephan v. Széchenyi, Graf Michael v. Vitzay, Senior.

(Eredetije az Orsz. Levéltárban, Kanczell. 1822. év 2750. sz.)

III.

Széchenyi folyamodványa a nádorhoz.

Eure Kaiserliche Hoheit,

Durchlauchtigster Prinz und Herr,

Erzherzog von Oesterreich und Palatin von Ungarn!

Um die Pferdezucht in der sämmtlichen Oesterreichischen Monarchie, vorzüglich aber in Ungarn emporzubringen, wünschten wir einen *Pferdezüchter-Verein* zu bilden, und zum Lohne der bessern Pferde die in den *Wettrennen* Sieger waren *Preise* auszusetzen.

Um die Erlaubniss alles dieses ins Werk zu setzen, haben wir schon unterfangen Seine Majestät unsern Allergnädigsten Kaiser und König durch die hier Sub NB NB beigebogene Bittschrift und derselben beigebogenen Beilagen A. B. C. D. E. F. G. allerunterthänigst zu bitten, und haben huldreiche und wohlwollende Zusicherungen darüber zu erhalten das Glück gehabt.

Nun nehmen wir uns also auch die Freyheit Euer Kaiserliche Hoheit demüthigst zu bitten

1. Auf dass Höchstderoselben wie wir auch schon in der oben angeführten Instanz an Seine Majestät den Wunsch zu äussern wagten Protector dieses Pferdezüchter-Vereines zu werden huldreichst geruhen möchten.

2. Unterfangen wir Euer Kaiserliche Hoheit unterthänigst zu bitten diese Sache in den höchsten Schutz zu nehmen und darüber eine baldige günstige Allerhöchste Entschliessung huldreichst auszuwirken zu geruhen.*)

Pesth den 10 Februar 1822

Stephan Graf Széchényi Rittmeister
und die den Pferdezüchter-Verein
zu bilden wünschen.

Kívül: An Seine Kaiserliche Hoheit dem Durchlauchtigsten Prinzen und Herrn Joseph kaiserlichen Prinzen und Erzherzog von Oesterreich, königlichen Prinzen von Ungarn und Böhmen, Palatin des Königreichs Ungarn. Stephan Graf Széchényi Rittmeister und die den Pferdezüchter-Verein zu bilden wünschen bitten Seine Kaiserliche Hoheit 1. Protector des Vereins zu werden. 2. In dieser Sache eine günstige Allerhöchste Entschliessung huldreichst auszuwirken.

IV.

Széchenyi folyamodványa Ferencz császárhoz.

Kívül: An Seine Majestät! Graf Stephan Széchenyi Bittet um baldige Allergnädigste Resolution, in Bezug auf die Preisläufe, und den Pferdezüchter-Verein.

Belül: Eure Majestaet!

Es sind mehrere Jahre bereits, dass ich durch das Beyspiel des seeligen Grafen Hunyady angeeifert auf die Pferdezucht mich verlegt habe. So sehr Liebhaberey im Anfange ausschliesslich der Beweggrund meines kleinen Gestütes Ursache gewesen ist — so sehr fühlte ich späterhin, besonders nach dem Tode des benannten

*) E folyamodvány 2 példányban maradt reánk. A korábbi és alá nem írtban e 2 pont eltérő s így hangzik: Dass Eure Kaiserliche Hoheit durch Hochdero Schutz und Huld die Sache dazu zu bringen geruhen möchten, dass der Hochlöbliche Königliche ungarische Statthalterey-Rath über die öffentliche und nützliche Angelegenheit auch eine vortheilhafte Meinung äussern möge.

Gf Hunyady, dass es meine Pflicht sey als Grundherr von ausgedehnten Gütern, und als Cavallerie-Officier, einer Sache mich anzunehmen, die unter uns Privatleuten tief gesunken, und so zu sagen ganz in Verfall gerathen ist, und welche obwohl Euer Majestaet und die Staats-Oeconomie grosse Ausgaben auf selbe verwendet haben, dennoch ihrem Zweck nicht entsprechen will.

Obschon der Gebrauch des Pferdes äusserst vielfältig ist, und dasselbe so wie es an Abkunft, Grösse und Gestallt verschieden ist, sich auch zu dem einen oder andern Gebrauch mehr oder weniger qualificirt: so entging mir doch nicht, dass vor allem Andern das Pferd für den Kriegsgebrauch die Aufmerksamkeit derer am meisten in Anspruch nehmen müsse, die unabhängig von ihrem eingenen Nutzen und Vergnügen ausschliesslich den einzigen Zweck vor Augen haben: Eurer Majestaet und des Staates Interesse und Wohl nach Ihren Kräften zu befördern.

In dem kleinen Gestüte auf meiner Herrschaft Zinkendorf erfuhr ich gleich das erste Jahr, nach dessen Begründung theils wegen meiner Abwesenheit in Italien bey dem Reg. Koen. Engl. Huss. theils aus Mangel an Sachkenntniss, alle jene Unglücksfälle, die beinahe jeden Pferdezüchter treffen, der auf sein Wissen zu viel bauend, diese Wissenschaft nicht gehörig ergründet, und ohne die Umstände gehörig zu erwägen zu Werke gehet: so sehr tröstete ich mich nun darüber, da sie aus meinem eigenen Vermögen bezahlt wurde, und mir noch so viele Zeit übrig blieb mit Fleiss und Ausdauer meine Erfahrungen und Kenntnisse, die ich ganz dem Dienste meines Monarchen zu widmen wünsche, in dieser Sache so erweitern zu können, dass wenige in Euer Majestaets Landen dessen sich rühmen und schmeicheln dürften.

Ich selbst brauche durch die Pferdezucht nichts zu gewinnen, da mich die Vorsicht ohnehin in unverdient glücklichen Umständen zur Welt kommen liess, nicht so aber ist es mit dem grössten Theil der Landwirthe, die bey diesen kargen Zeiten auf den kleinsten Gewinn sehen müssen, und denen der unbedeutend scheinendste Verlust schmerzhaft wird.

Aus diesem Gesichtspunkte urtheilend, verwarf ich von jeher alles das, was in der Pferdezucht ausschliesslich eine Sache der Liebhaberey, des Ehrgeitzes oder Eitelkeit gewesen ist, und trachtete das Pferd allmählig zur Oeconomie, wohin es eingentlich gehört zurück zu führen.

Um diess Gesagte äusserst Schwierige zu erzwecken, stellte ich den Grundsatz auf: „dass das Erziehen der Pferde Nutzen für den Staat sowohl, als für die Einzelnen abwerfen müsse, wenn sich alle oder doch viele Landwirthe auf dieselbe verlegen sollten".

Was helfen die wenigen Privat-Gestüte im Lande, und wie grosse Summen müssten Euer Majestaet in das Ausland senden, um die Cavallerie Regimenter mittelmässig beritten zu machen, da doch die vortrefflichsten Rimonten um weniger als den halben Preis in der Monarchie selbst sollten erkauft werden können. Durch diese redliche Absicht geleitet, trachtete ich auf den niedrigen Posten zwar auf dem ich stehe, dennoch alles das genau und gewissenhaft zu erfüllen, was mir obliegt — daher untersuchte ich die meisten Gestüte in Ungarn und Siebenbürgen, nebst den grösseren Theil der Übrigen, welche in den Erbstaaten Eurer Majestaet vorhanden sind, ich bildete mich ferner öffentlich, und im Privat-Unterricht, in der Veterinaire-Kunde, und war auf dem Punkte durch den Graf Hardegg, dem k. k. Hofkriegsrathe vorgeschlagen zu werden, eine Reise nach Arabien anzutreten, um die nöthigen Stuten und Hengste zu einer Pepinier Eurer Majestaet von dorten mitzubringen. — Diese Versendung hatte zwar nicht Statt, ich aber liess meinen Eifer nicht erkalten, und hegte immer den wärmsten Wunsch, die reicheren Gutsbesitzer dahin zu vermögen, und zu überreden, dass sie durch ausgesetzte Preise und Gewinne, die sie auf die Dauer ihres Lebens, oder auf immer den Pferdezüchtern zusichern, das Interesse für die Zucht der Pferde wieder erwecken mögen, und durch nahmhafte Summen die Möglichkeit des Gewinnes bewerkstelligen sollen.

Ich dachte immer, dass uns die Pflicht obliege, den grösseren Theil dieser Last, die Euer Majestaet so viel Geld schon gekostet hat, auf unsere Schultern zu laden. Euer Majestaet können Allerhöchst-Sich selbst mit Nutzen der Pferdezucht nicht widmen — das zeigt so vieljährige Erfahrung. Unsere Sache muss es seyn, Rimonten für die Armee zu erziehen, die wir nach meinen genauen und untrüglichen Rechnungen um weniger als den jetzt bewilligten halben Rimonten-Preis, mit der Zeit in der besten Qualitaet und der gewünschten Zahl liefern werden können, wenn wir die Aussicht haben dürfen, an einigen erzeugten Füllen schadlos gehalten zu werden, und wenn Euer Majestaet die Gnade

zu haben geruheten, für unsere redliche Absicht und rastlose Mühe Allerhöchst Dero Zutrauen uns schenken zu wollen.

Ich habe die Gnade gehabt das vergangene Frühjahr 1822 mich Euer Majestaet zu Füssen zu legen, und zugleich den Vorschlag zu einem Preisrennen, welches ich sammt fünfzehn anderen Grundherrn in der Monarchie — einstweilen aber in Pest zu begründen wünschten — Allerunterthänigst zu überreichen. Die Huld mit der mich Euer Majestaet zu empfangen geruheten, war für mich der Lohn, den ich zu erreichen gewunschen habe, und ich begab mich darauf unverzüglich nach England, wo ich mich durch sechs Monate ausschliesslich der Untersuchung der Pferdezucht widmete.

Nach so vielen Ausgaben die ich gemacht, die Zeit und Mühe die ich verwendet — haben mich über so manches aufgeklärt, vorurtheilsfrey gemacht, und ich sehe und beurtheile jetzt das ganze Pferdewesen, dessen Erzeugen, Erziehen und Verwenden mit ganz kaltem Blute, ohne der mindesten Leidenschaft: und blos das Gefühl meiner Plicht bestimmt mich diese Schrift mit der Bitte Euer Majestaet zu Füssen zu legen, dass Allerhöchst selbe gnädigst aufzunehmen, und zu beherzigen geruhen möchten, zugleich aber auch als einen Beweis anzuerkennen, dass mich weder eigenes Interesse noch Liebhaberey leitet, sondern dass ich nur Euer Majestaet und dem Staate dadurch zu dienen wünsche.

Meinen Bemerkungen zu Folge ist die Meinung über die englischen Pferde getheilt. Manche lieben dieselben in dem Grade, dass sie Alle in irgend einem andern Gezogenen für schlecht und untauglich halten. Andere dagegen sind dermassen gegen sie eingenommen, dass sie selbe ausschliesslich für das Wettrennen, und die Jagd, keineswegs aber zum Militaire- und Kriegs-Dienste tauglich erachten. Diese letztere Meinung scheint besonders auf die Erfahrung gegründet zu seyn, die wir in den Feldzügen 1792 gegen Frankreich sammelten, wo wir Gelegenheit hatten die englische Cavallerie zu beobachten.

Wenn wir aber erwägen wieviel von der Erziehung der Pferde abhängt, ihrem Aclimatisiren, insbesondere aber von ihrer Haltung, Sattlung, Zäumung und endlich von der Disciplin der Truppe selbst, dann werden wir uns über den schlechten Zustand der damaligen englischen Cavallerie und ihrer Untauglichkeit nicht

mehr wundern können. Ich sah in neueren Epochen die englische Cavallerie mit solchen Pferden beritten, dass, hätte sie unsere Art zu reiten, zu zäumen und zu exerciren, sie die allervorzüglichste in der Welt seyn müsste.

Dass das englische Pferd zum Bivouac untauglich sey, ist durchaus falsch und durch meine eigene Erfahrung sattsam widerlegt. Natürlich ist es, dass wenn man im Winter Pferde mit Sommerhaaren reiten will, und selbe in diesem Zustande vom warmen Stall in das Bivouac nehmen würde, sie sogar nicht gebraucht werden könnten. Warum würden sie aber zu diesem Zwecke untauglich seyn, wenn sie zumal in England in den Gestüten Winter und Sommer, bey Tag und Nacht im Freyen sind, und wenn sie in diesem letzten harten Winter, bey mir auf dem Lande ohne den geringsten Nachtheil, zur Verwunderung Mancher die das gesehen haben, im Freyen unter einer halb offenen Schupfe überwintern konnten?

Dass die Engländer auf das härtere Erziehen ihrer Pferde kein besonderes Augenmerk richten, ist aus dem zu erklären, dass die Cavallerie so zu sagen nicht ihre Waffe ist. — Wie leicht könnten sie das aber bezwecken, wenn sie in der Lage wären, in welcher Euer Majestaets Staaten sich befinden. — Uns Gestüts-Innhabern muss es also Pflicht seyn, unsere Pferde hart, nnd zum Kriegsdienste zu erziehen. Das Vorurtheil in dieser Sache ist aber so gross und eingewurzelt, dass man es kaum bekämpfen kann, was doch so leicht zu seyn scheint, wenn man erwägt, das alle Jene, die das englische Pferd zum Bivouac als untauglich erklären, sich auf orientalische Pferde verlegen, die doch in der Kälte, ohne guter Wartung, Futter und im Bivouac gewiss die allerschwächsten und untauglichsten sind — für welche ich wieder durch eigene Erfahrung in meinen zwölf monatlichen Reisen im Orient — wenigstens so gut bürgen kann, als jene, die nie da gewesen sind, für das Gegentheil.

In meinem sechs monatlichen letzten Aufenthalt in England, wo ich mich wie gesagt glatterdings mit nichts Anderem beschäftigte, als mit der Besehung der Gestüte, der Pferdezucht durch Pächter, dem Preislauf — kurz mit nichts Anderem, als was zu dem Wesen des Pferdes gehört — fand ich nach allen Nachforschungen und Beweisen, die eine lange Erfahrung gegeben hat, den Grundsatz, den ich schon früher aufgestellt, für bewährt

und für unumstürzlich, dass nähmlich *„der Gewinn durch das Erziehen der Pferde möglich gemacht werden müsse*, wenn das Erziehen derselben recht in Schwung kommen soll!

Wie kann das aber geschehen, wenn nicht nahmhafte Preise für die besseren Pferde alle Jahre auf immer und zur gänzlichen Sicherheit des Publikums gegründet sind.

Der Ankaufspreis der Rimonten in England ist auf achtzehn Louisd'or festgesetzt — und eine Cavallerie von zehnmal mehr Stärke, als sie England je bedarfen wird, könnte sich mit Auswahl und sogar mit Restrictionen der Farbe in kurzer Zeit beritten machen, in einem Lande wo das Erziehen des Pferdes zehnmal kann man sagen, ohne zu übertreiben, mehr kostet, als in diesen letzten Jahren in manchen Theilen des Staates Eurer Majestaet gekostet haben würde.

Während der Zeit die ich in England mit Fleiss, Sachkenntniss und den dazu nöthigen Mitteln zubrachte, konnte ich mich sattsam überzeugen, welchen grossen und allgemeinen Einfluss die ausgesetzten Preise auf das Erziehen der Pferde haben. Würde die Möglichkeit eines nahmhaften Gewinnes nicht vorhanden seyn, wie wäre es möglich, dass in dem theurem England hinlängliche Rimonten um achtzehn Louisd'or zu haben wären, während selbe um acht und zwanzig Ducaten in unserer Monarchie kaum oder gar nicht gefunden werden können, und sie oft in mittelmässiger Qualitaet (so wie ich sie zu meinen beyden Escadrons, die ich bereits in der Armee Eurer Majestaet zu commandiren die Ehre hatte, bekam) aus dem Auslande geholet werden müssen.

Ich untersuchte den Grund wie es möglich sey, dass die Regierung in England die besten Pferde um achtzehn Louisd'or ankaufen könne, nachdem durchaus in gar keiner Gegend England's der Züchter sein vierjähriges Product ohne einen gewissen Schaden zu leiden, um das doppelte der besagten Summe herzugeben im Stande ist.

Alle jene Pächter, die ich um die Kosten befragte, welche sie in der Zucht ihrer jungen Pferde zu machen gezwungen gewesen sind, hatten mir eingestanden, dass sie bedeutenden Verlust litten. Indessen sah ich durchaus keine Leidenschaft in ihrer Berechnung und musste dazu am Ende natürlicher Weise die Ursache von ihnen erfahren, warum doch beynahe jeder, der eine Stute hat ein Füllen erzieht, und warum sie jahrelang immerwährenden

jährlichen kleinen Verlust gerne dulden und ertragen, weil sie nähmlich die Aussicht, Möglichkeit und Hoffnung offen haben: *„durch ein einziges Pferd für allen Verlust schadlos gehalten zu werden."*

In diesem nun Gesagten liegt das Räthsel, und es ist bemerkungswerth zu sehen, wie viele Menschen gleich nach der Begründung der Preisläufe in England auf die Zucht der Pferde sich verlegten! wie viele Tausend Pferde erzogen wurden, um die etwelchen Preise zu gewinnen, und welchen Nutzen das Land davon hatte!

Alles was Euer Majestaet für die Ermunterung der Pferdezucht gethan haben, mag gut seyn, es hat aber viel gekostet, und doch den gewünschten Nutzen nicht gehabt, was ich in aller Unterthänigkeit zu bemerken als treuer Unterthan mir erlaube. Ich weiss wie viele und welche Vorschläge in dieser Sache Euer Majestaet gemacht wurden, und wie immer und nur immer Allerhöchst Dero Beutel in Anspruch genommen wurde.

Das was ich Euer Majestaet vorzuschlagen die Ehre hatte kostet nur mir und denen, die Preise geben wollen. Wir bitten nur um die Bewilligung sonst um gar nichts, und wollen für den Erfolg gut stehen. Übrigens kreutzt der Plan, den wir gemacht haben, mit nichts schon Bestehendem. Auch können einzelne Interessen da nicht geschmälert werden, wo wie hier das allgemeine Beste, der Vortheil der Armee, vor allen Andern aber der Nutzen Eurer Majestaet bezwecket und erreichet wird.

Erlauben Euer Majestaet, dass ich unbefangen fernerhin meine Ansicht äussern dürfe, nach dem ich von dem Grundsatze ausgehe, dass die Pferdezucht zur Oeconomie und Speculation zurück gebracht werden müsse, so unterfange ich mich hier zu bemerken, dass das völlige Gedeihen der Pferdezucht in der Monarchie nicht so sehr von der Zahl und Güte grosser Gestüte abhänge, als wenn sich so zu sagen alle Leute, die ein Stück Landes haben, und ein Pferd halten können, im Kleinen auf das Erziehen des Pferdes verlegen — denn dadurch allein entstehet das Quantum — und wo das ist, da kann man aussuchen — und was viel ist, das ist wohlfeil: und Euer Majestaet werden am Ende, wenn man die Product-Preise Allerhöchst Dero Länder mit denen in England vergleicht, die Rimonten um zehn Ducaten kaufen können. So wohlfeil werden Allerhöchst Dero Gestüte nichts erzeugen, wenn

auch die gescheutesten und getreuesten Leute an der Spitze des Pferdewesens seyn werden.

Ich habe 1600 Ducaten gesammelt, die vermögliche Leute alle Jahre und zum Theil auf immerwährend als Laufpreise zu fundiren wünschen. Nebstbey schlug ich einen Verein vor, der dazu gebildet würde, dass das allgemeine Interesse desto mehr in einer so äusserst verfallenen Sache erweckt werde, dass man über das, was zu ändern und zu verbessern wäre, Rücksprache führen sollte. Vor allen Andern aber, dass jedes Mittglied Zwanzig Gulden Conv. Münze des Jahres beytrüge, um dadurch was zur Verbesserung der Pferdezucht nöthig errachtet würde, bewerkstelligen zu können.

Aus der Begründung der Preise, deren im Anfange nur noch 16 a) 100 Ducaten sind, wird nach und nach das entstehen, dass des Jahres Tausende von Pferden gezogen werden, um diese 16 Preise zu gewinnen, die sonst nicht würden gezogen werden, — und dass der Gewinn, den ein Züchter damals würde machen können, unverhältnissmässig grösser seyn würde, als der, den er jetzt vernünftigerweise zu erwarten, berechtigt ist.

Was kann ich zum Beyspiel jetzt für ein selbst gezogenes Pferd wohl bekommen, wenn es noch so gut ist? und was wird es mir dann eintragen können, wenn 1600 Ducaten des Jahres zu gewinnen seyn werden? und man allenthalben gute Hengste suchen wird?

Das Vorurtheil zu bekämpfen, dass die Rennpferde zu andern Dienst nicht taugen, ist wohl sehr leicht, wenn man die Erfahrung zu Rathe zieht, dass wir alle die englischen Pferde doch vor allen Andern am liebsten reiten, und dass in England ausschliesslich Cours-Pferde als Bescheller gebraucht werden.

Über diese Sache denken nun die meisten Gestütts-Innhaber ganz anders als vorher, und mehrere derselben selbst Graf Ignaz Almasy beehrten mich mit dem Auftrage für sie von England Hengste von der ganz reinen arabischen Race mitbringen zu wollen, die wie bewusst Rennpferde sind, welche durch Wartung und vernünftige Paarung vergrössert, und verstärkt in ihrem Werthe natürlicher Weise ausnehmend gewonnen haben.

Ich schliesse hiemit mit dem beruhigten Gewissen, als treuer Unterthan das Meinige für die Verbesserung der Pferdezucht gethan zu haben, doppelt glücklich, wenn meine Stimme von dem niedern Standpunkte, auf welchem ich stehe, rein und un-

aufgehalten bis zu Eurer Majestaets Höhe gelangen kann, und dort ein geneigtes Gehör, und mir gnädige Aufnahme findet.

Indem ich Euer Majestaet für die grenzenlose Geduld danke, diese Schrift überlesen zu haben, bitte ich zum Schluss Allerunterthänigst, sobald als möglich den Pferdezüchter-Verein, so wie den Laufpreis Allerhuldreichst bewilligen und genehmigen zu wollen, indem schon seit länger als einem Jahre, alle Preisgeber mit Sehnsucht der Allergnädigsten Entscheidung entgegen sehen: weil die Sache gewiss nützet, und bestimmt Nichts schadet.

Oedenburg den 29. März 1823.

(Másolat a Széchenyi-múzeumban.)

V.

Széchenyi folyamodványa Ferencz császárhoz.

Euere Majestät!

Unterzeichneter beschäftigt sich als Cavallerie-Offizier und als Besitzer weitläufiger Ländereyen in Ungern seit einer Reihe von Jahren fest ausschliessend mit dem Pferd.

Als Militär lernte er die Vorzüge und Mängel des einheimischen Pferdes für den Kriegsdienst, folglich die Notwendigkeit einer verbesserten Pferdezucht kennen. Um diese seine Kenntniss zu berichtigen und zu erweitern, bereiste er vor mehreren Jahren das osmanische Reich, und im Jahre 1822 England, nachdem er alle vorzüglichen Gestüte Ungerns und Siebenbürgens schon früher kennen gelernt hatte und überzeugte sich vorzüglich in England von der Wichtigkeit des Pferdes auch in ökonomischer und merkantilischer Hinsicht. England erzieht nähmlich bey viel theurerem Futter und Handlohne, so viele vorzügliche Pferde, dass es nicht bloss seinen eigenen so mannigfachen Bedarf deckt, sondern auch fast mit der ganzen Welt in Concurrenz tritt und jährlich aus allen Theilen Europens bedeutende Summen für ausgeführte Pferde gewinnt. Östreich hingegen, das in Rücksicht des günstigen Terrains, des Überflusses an wohlfeilem Futter und der fast allgemeinen Vorliebe der Bewohner für das Pferd, die Elemente zu einer blühenden Pferdezucht mehr als irgend ein anderer Staat Europens in sich vereint, bezahlt jährlich erhebliche Summen für Pferde an das Ausland. Denn ungeachtet

aller Anstrengung unserer väterlichen Regierung, und ungeachtet aller Opfer, welche sie seit fast 50 Jahren der Emporbringung der inländischen Pferdezucht brachte, strömten doch noch jährlich bedeutende Summen ins Ausland, um die nötl igen Rimonten für die Armee selbst während des Friedens zu erhalten, und um die übrigen Geschmacks-Erfordernisse in Rücksicht des Reit- und Wagen-Pferdes zu befriedigen.

Durch diese überraschende Erscheinung zum Nachdenken über die Mittel, wie diesem jährlichen Geldverluste zu begegnen wäre, gereitzt, glaubte Unterzeichneter in dem Verfahren der Engländer das wirksamste Mittel die Pferdezucht auch in unserm Vaterlande blühend und einträglich zu machen, gefunden zu haben.

Der kräftigste Hebel der englischen Pferdezucht ist unstreitig das Pferde-Rennen, welche die englische Regierung in der Absicht, die Liebe zum Pferde unter dem Volke allgemein herrschend zu machen und dadurch die Pferdezucht zur National-Angelegenheit zu erheben, vor beyläufig 200 Jahren anordnete und bis auf den heutigen Tag sorgfältig unterhält. Denn ein Geschäft von allgemeiner Wichtigkeit kann nur allgemeine Theilnahme gedeihen. In dieser Absicht setzte die Regierung selbst mehrere Preise aus, und ordnete das ganze Verfahren durch Parlaments-Acte. Das Pferde-Rennen gewährt nähmlich dem reichen Pferde-Freunde Gelegenheit, seine Liebhaberey oder selbst seine Eitelkeit zu befriedigen; dem Ökonomen aber verschafft es Mittel, seine Mühe und Auslagen in dem errungenen Preise reichlich erstattet zu erhalten; den unbetheiligten Staatsbürger zieht es als Schauspiel an, und erregt auf solche Art allmählich allgemeines Interesse.

Der Unterzeichnete glaubte nun den Pferde-Wettlauf, der sich bey den alten Griechen und Römern wie bey den heutigen Engländern gleich wirksam zur Emporhebung der Pferdezucht erprobte, auch in Östreich von den wohlthätigsten Folgen begleitet zu sehen, um so mehr, als seine eigene Erfahrung, die er mit den in England erkauften Zuchtpferden bisher machte, ihm die volle Überzeugung verschaffte, dass man bey ähnlichen Verfahren in unserem Vaterlande eben so gute Pferde, als in England, nur bedeutend wohlfeiler erzeugen könne. Als daher diese Ansicht den vorzüglichsten Pferdezüchtern Ungarns mitgetheilt wurde, so fand sie allenthalben freudigen Eingang und es wurde die

Veranstaltung eines Pferde-Rennens in Pest, wo sich gewöhnlich die meisten Gestüts-Besitzer versammeln, verabredet. Um aber bloss das Wohlthätige dieser Einrichtung dem Staate und dessen Bewohner zuzuwenden, ohne ihnen die Kosten hievon aufzubürden, bestimmte der Unterzeichnete mehrere Vaterlands-Freunde 1600 Ducaten, grössentheils jährlich fundirt, als Prämien für die besten Renner zu unterzeichnen; und um auch die übrigen nothwendigen Auslagen zu decken, entwarf der Unterzeichnete einen Verein von Pferde-Züchtern und Liebhabern, von welchen Jeder jährlich 20 fl beträgt.

Alle diese Anstalten kommen mit den schon bestehenden Einrichtungen zur Emporhebung der inländischen Pferdezucht so wenig in Collision, dass sie die Wirksamkeit derselben vielmehr befördern und gleichsam ergänzen. Destwegen geruhten auch Euer Majestät diesen Entwurf als Unterzeichneter im Jahre 1822 das Glück hatte, Euer Majestät denselben ehrfurchtsvoll vorzutragen, huldreichst zu würdigen und zu genehmigen.

Da dieser Plan aber bloss durch die ausdrückliche Bestättigung Euer Majestät verwirklicht ins Leben treten kann, so wagt es Unterzeichneter, Euer Majestät um die allergnädigste Gewährung dieser bloss auf das allgemeine Beste berechnete Anstalt erfurchstvoll zu bitten.

(1823) (A Széchenyi-múzeum iratai között levő másolat után.)

VI.

Széchenyi folyamodványa Ferdinánd királyhoz.

Eure Majestät, Allergnädigster Herr!

Die mit jedem Tage tiefer sinkende Pferdezucht in Ungarn, und der Umstand, dass alle Wohlhabenderen ihre Gestütte allmählig eingehen liessen, hat Mehrere von uns Gutsbesitzern dazu bewogen, regelmässige Geldpreise auszusetzen, damit die Landesbewohner durch den Reiz des Gewinnstes angespornt, sich wieder auf diesen verlassenen Zweig der Landwirtschaft verlegen möchten, der durch die Schafzucht, als durch einen weit erspriesslicheren Betrieb, so sehr verdrängt wurde.

Den Wettlauf glaubten wir aber mit der Vertheilung der von

uns theils auf ewige Zeiten fundirten, theils auf bestimmte Jahre ausgesetzten Gewinnste, die nun jährlich über 2000 Dukaten betragen, vorzugsweise desshalb verbinden zu müssen, weil die Erfahrung lehrt, dass mit so geringen Kostenaufwand auf keine andere Art eine grössere Aemulation und Regsamkeit in die Pferdezucht gebracht werden kann, als eben durch regelmässige Wettrennen und zwar weil durch selbe vorzüglich die Bemittelteren in Thätigkeit gesetzt werden, die für den Staat auch etwas zu leisten im Stande sind.

Unsere Bemühungen sind auch nicht unbelohnt geblieben, denn obschon die ausgesetzten Preise im Verhältnisse mit der ganzen Monarchie kaum beachtungswürdig sind, und das laufende Jahr erst das eilfte ist, seitdem die angeführten Preise dem Publikum offen stehen; so haben sich dennoch bereits wieder mehrere unserer reichsten Gutsbesitzer der Pferdezucht gewidmet, aus deren Kreise das Ganze allmählig auch auf die Klasse der kleineren Gutsbesitzer, Pächter u. s. w. ausströmen wird.

Jedoch auf uns allein und bloss auf unsere für einen so ausgedehnten Zweck verhältnissmässig zu geringen Kräfte hingewiesen, würde sich diese Angelegenheit nur erst nach vielen Jahren günstig für den Staat entwickeln.

Wir wagen daher die ehrfurchtsvolle Bitte: Eure Majestät mögen huldreichst geruhen in Allerhöchstdero allesvermögenden Schutz zu nehmen, was wir als treue Unterthanen einzig und allein im Hinblick auf das allgemeine Wohl begonnen haben.

Eure Majestät geruhten bereits als Kronprinz von Ungarn, sowohl die Wiener, als auch die Pesther Wettrennen, und zwar jedes derselben mit einem herrlichen Becher zu beglücken, wodurch Eure Majestät bereits damals an den Tag legten, dass Allerhöchstdieselben in unseren redlich gemeinten Absichten auch etwas Edleres und Gehaltvolleres zu erkennen geruhten, als ein eitles Nachäffen fremder Gebräuche oder gar eine verwerfliche Spielsucht.

Euer Majestät, Gnädigster Herr! Unsere Absicht ist rein und wir glauben, sie ist auch auf kaltblütige, gute Berechnung gestellt.

Eure Majestät wollen in Allerhöchstdero Weisheit und vielvermögender Gnade uns also in unseren Bemühungen nicht auf uns allein und unsere so geringen Mittel beschränkt lassen, sondern den Gegenstand Allerhöchstihrer väterlichen Aufmerksamkeit würdigend, die Pferdezüchter auch durch jährlich ausgesetzte

Wettrennen-Prämien zu grösserer Thätigkeit und Ausdauer aufmuntern.

Die wir mit dem Gefühle unwandelbarer Treue uns im Namen des Pesther Thierzucht-Vereins Eurer Majestät zu Füssen legen und als Allerhöchstdero gehorsame Unterthanen ersterben Euer Majestät

Pesth, den 15. September 1837*).

allerunterthänigste Unterthanen.
Im Namen des Pesther Thierzucht-Vereins:
Gr. Michael Eszterházy,
Gr. Stephan Széchenyi.

(Eredeti másolat a Széchenyi-múzeumban.)

---

*) Széchenyi sajátkezű megjegyzése: Eingereicht den 28-ten Sept. 1838. in die Hände des E. H. Ludwig.

Széchenyi napló bejegyzése szerint 1847 márczius 4-én volt a Gazdasági egyesület tagjaival megköszönni az uralkodónak 15.000 frtnyi adományát.

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM
MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNY. ÁRA
HUNGARICAE

PÁTRIA
NYOMDAI R.-T.
BUDAPEST